
Yajnikyupanishad Vivarana, commentary

——
యాజ్ఞికుపనిషద్వివరణమ్

——
Document Information

Text title : krishna-yajurvede taittiriya-aranyake yajnikyupanishadvivaraNam.h

File name : yajnikibhaashhya.itx

Category : upanishhat, svara

Location : doc_upanishhat

Author : shriipurushhottamaanandatiirtha

Transliterated by : Wim en Esther (wkl-evdk at knoware.nl) upaniShad text by Sunder
Hattangadi

Proofread by : Wim en Esther (wkl-evdk at knoware.nl) wkl-evdk at ision.nl

Description-comments : krishna-yajurvede taittiriya-aranyake with commentary by shrIpurushottamAnand

Latest update : April 5, 2004

Send corrections to : sanskrit@cheerful.com

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

December 17, 2022

sanskritdocuments.org

యాజ్ఞిక్యపనిషద్వివరణమ్

తైత్తిరీయోపనిషది యాజ్ఞిక్యపనిషద్వివరణమ్

శ్రీపురుషోత్తమానందతీర్థవిరచితమ్

శ్రీరామం కాశికాకాంతం శంకరాచార్యముత్తమమ్ |

సురేశం వార్తికాచార్యం నౌమి విద్యాగురూనపి || ౧||

బ్రహ్మమృతప్రచురశంకరరస్యరాజద్రామాయణామృతరసజ్జరసజ్జవిజ్ఞాన్ |

శ్వఃశ్రేయస్పదకృపానిలయాన్ ప్రణౌమి శ్వఃశ్రేయసాయ మహతే

శివరామతీర్థాన్ || ౨||

వారుణ్యపనిషద్వ్యక్తా బ్రహ్మవిద్యా ససాధనా |

యాజ్ఞిక్యాం ఖిలరూపయాం సర్వశేషో విధీయతే || 3||

బృహదారణ్యకే యద్వత్సప్తమాష్టమయోర్మౌతమ్ |

ఖిలకాణ్డత్వమత్రాపి యాజ్ఞిక్యాస్తద్వదిష్యతే || ౪||

వక్తవ్యమవశిష్టం యత్కర్మకాణ్డాదిషు త్రిషు |

తత్సర్వముచ్యతే యత్ర తస్య స్యాత్ఖిలకాణ్డతా || ౫||

అమ్భస్య పార ఇత్యాదౌ బ్రహ్మతత్త్వం సమీరితమ్ |

ఉపాస్తిరుక్తాదిత్యో వా ఏష ఇత్యాదికే హరేః || ౬||

కర్మాణ్యుక్తాని భూరన్నమిత్యాదౌ తత్ర కర్మణామ్ |

వాహుల్యాద్యాజ్ఞాకీర్త్యేషా నను చోపనిషత్కథమ్ || ౭||

ఆదౌ బ్రహ్మోక్తితోఽస్తే స్యాత్తద్ధిహేతూక్తితశ్చ సా |

ఆదావితి | అస్త ఇతి; అస్తే చ బ్రహ్మజ్ఞానసాధనోక్తేః; సా;

ఉపనిషదభవతీత్యర్థః ||

అమ్భస్య పారే భువనస్య మధ్యే

నాకస్య పృష్ఠే మహతో మహీయాన్ |

శుక్రేణ జ్యోతిః^౨ పి సమనుప్రవిష్టః

ప్రజాపతిశ్చరతి గర్భే అన్తః ॥

1.1

ఆదావాద్యానువాకస్య బ్రహ్మతత్త్వావబోధికాః ॥ ౮ ॥

ఋచః కాశ్చన తత్రైషా ప్రథమా సమ్ప్రవర్తతే ।

జలస్య పరతీరే యో లోకాలోకాదికో మహాన్ ॥ ౯ ॥

యః పృథీవ్యాదిలోకస్య మధ్యే మేర్వాదికో మహాన్ ।

స్వర్గలోకస్య పృష్ఠే యో బ్రహ్మలోకాదికో మహాన్ ॥ ౧౦ ॥

తతోఽప్యస్మాత్సమన్తాచ్చ మహేశః స్యాన్మహత్తరః ।

అనుప్రవిష్టశ్చైతాంసి జీవచైతన్యరూపతః ॥ ౧౧ ॥

గర్భే బ్రహ్మణ్ణరూపేఽన్తర్విరాడ్రూపోఽవతిష్ఠతే ।

మాయయా వ్యాపకోఽపీశో బ్రహ్మణ్ణస్థో విరాట్రయా ॥ ౧౨ ॥

దేహాషు జీవరూపేణ స్థిత ఇత్యర్థ ఈరితః ।

editor: జలస్య; సముద్రజలత్యేత్యర్థః । విరాట్రయా,

విరాడ్రూపేణేత్యర్థః ।

అగ్నిరూర్ధా చక్షుషీతి విరాడ్రూపం చ ముణ్ణకే ॥ ౧౩ ॥

అగ్నిః ప్రకాశసంయుక్తో ద్యులోకోఽత్రాభిధీయతే ।

editor: ఇతి ముణ్ణకే కథితమిత్యర్థః ।

యస్మిన్నిదం సం చ వి చైతి సర్వం

యస్మిన్ దేవా అధివిశ్వే నిషేదుః ।

తదేవ భూతం తదు భవ్యమా ఇదం

తదక్షరే పరమే వ్యోమన్ ॥

1.2

సమేతి చ వ్యేతిచేదం యస్మిన్నవ్యాకృతే జగత్ ॥ ౧౪ ॥

సముత్పన్నం సంగతం స్యాత్సృష్టకాలేఽథ సంహృతౌ ।

విలీనం విగతం చ స్యాద్యస్మిన్నవ్యాకృతేఽధికే ॥ ౧౫ ॥

అధిశబ్దోఽధికార్యః స్యాదధికా ఇతి యుజ్యతే ।

దేవా హిరణ్యగర్భాధ్యా నిషేదుర్నితరాం శ్రితాః ॥ ౧౬ ॥

తదేవావ్యాకృతం భూతమతీతం జగదుచ్యతే ।

భవిష్యద్వర్తమానం చ తదేవాసీదిదం జగత్ ॥ ౧౭ ॥

ఆసీదర్థక ఆకారో యద్వాశ్చర్యస్య వాచకః ।

తదప్యవ్యాకృతం నిత్యే సముత్కృష్టే పరాత్మాని ॥ ౧౮ ॥

శ్రుతౌ శం చేతి పాలే సుఖమపి ప్రాప్నోతీత్యర్థః । వ్యత్యయేన

వా సమితి ద్రష్టవ్యమ్ ।

యేనావృతం ఖం చ దివం మహీ చ

యేనాదిత్యస్తపతి తేజసా భ్రాజసా చ ।

యమస్తః సముద్రే కవయో వయన్తి

యదక్షరే పరమే ప్రజాః ॥

1.3

పూర్వమవ్యాకృతం ప్రోక్తం పరబ్రహ్మాసమాశ్రితమ్ ।

తేనోపహితవైతన్యం జగద్భేతురిహోచ్యతే ॥ ౧౯ ॥

యేనాన్తరిక్షలోకశ్చ ద్యులోకో వ్యాప్త ఉచ్యతే ।

భూలోకశ్చ చకారాభ్యాం దేహాస్తల్లోకవాసినః ॥ ౨౦ ॥

తపత్యనుగృహీతః సన్ యేనేనేనాఖిలం జగత్ ।

స్వీయభాస్వరరూపేణ కురుతే సమ్ప్రకాశితమ్ ॥ ౨౧ ॥

రశ్మిలక్షణదీప్త్యా చ సంతప్తం కురుతే రవిః ।

తత్త్వజ్ఞు జగతో మధ్యే తన్మానివ వయన్తి యమ్ ॥ ౨౨ ॥

యథా పటస్వరూపే చ తన్తవోఽనుగతాస్తథా ।

జగత్యనుగతం బ్రహ్మ సదా పశ్యన్తి సూరయః ॥ ౨౩ ॥

తద్బ్రహ్మ నిత్యే పరమే స్వస్మిన్ స్థిత్యా సృజేత్ప్రజాః ।

స్వరూపేఽవస్థితశ్చాస్య స్వే మహిమ్నీతి సంశ్రుతా ॥ ౨౪ ॥

ఆధారాన్తరరాహిత్యం భవేత్స్వస్మిన్నవస్థితః ।

యతః ప్రసూతా జగతః ప్రసూతీ

తోయేన జీవాన్ వ్యచసర్జ భూమ్యామ్ ।

యదోషధీభిః పురుషాన్ పశూశ్చ

వివేశ భూతాని చరాచరాణి ॥

1.4

పూర్వమవ్యాకృతోపాధి యచ్చైతన్యం సమీరితమ్ ॥ ౨౫ ॥

జగత్కారణతా తస్య మస్త్రైస్మిన్ సమ్ప్రపఞ్చ్యతే ।
యస్మాత్ప్రసూతిర్జగతోఽవ్యాకృతోపహితాత్మనః ॥ ౨౬ ॥

ప్రసూతా సమ్ప్రవృత్తా స్వాదీకారశ్చాన్తసః శ్రుతో ।
తత్ప్రఞ్చభూతైరసృజద్ దేహాన్ భూమ్యాం నరాదికాన్ ॥ ౨౭ ॥

editor: వ్యవసరైతి పాలేఽపి వ్యసనరైత్యేవ విజ్ఞేయమ్ ।
విశేషేణాస్సృజదిత్యర్థః ।
యద్ బ్రీహ్యద్వ్యుపలక్ష్యాన్నం భూత్వా దేహాంశ్చరాచరాన్ ।
వివేక నరపశ్చాదీన్ వృషాదౌ వృష్టిరూపతః ॥ ౨౮ ॥

ప్రవేశోఽభ్యుపగన్తవ్యస్తేనేదం పాలితం జగత్ ।
editor: శ్రుతావపేక్షితం పూరయతి—తేనేతి । బైతన్యేనేత్యర్థః ।
శ్రుతిస్థభూతానీత్యస్య వ్యాఖ్యా దేహానితి ।
అతః పరం నాన్యదణీయసః హి
పరాత్పరం యన్మహతో మహాన్తమ్ ।
యదేకమవ్యక్తమనన్తరూపం
విశ్వం పురాణం తమసః పరస్తాత్ ॥

1.5

నిరూప్యతేఽత్ర శుద్ధం తత్కారణతోఽపలక్షితమ్ ॥ ౨౯ ॥

హిరణ్యగర్భాద్వ్యుత్కృష్టాద్యద్వస్తూత్కృష్టముచ్యతే ।
మహతో గగనాదేర్యన్మహాన్తం మహాదీరితమ్ ॥ ౩౦ ॥

సజాతీయాదిరహితమిన్ద్రియాదేరగోచరమ్ ॥

అపరిచ్ఛిన్నరూపం చ సమన్తజగదాత్మకమ్ ॥ ౩౧ ॥

అనాదిసిద్ధం తమసః పృథగ్యద్వస్తు వర్తతే ।
అతోఽన్యత్పరముత్కృష్టమతిదుర్లక్ష్యవస్తు న ॥ ౩౨ ॥

editor: న, నాస్తీత్యర్థః ।
తదేవర్తం తదు సత్యమాహుస్తదేవ
బ్రహ్మ పరమం కవీనామ్ ।
ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం
విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః ॥

1.6

సమస్తజగదాత్మత్వముక్తం యత్తత్ప్రపంచ్యతే |
 యచ్చిన్ననం యథావస్తు తదృతం పరికీర్తితమ్ || 33||
 వాచా తదుక్తిః సత్యం స్యాద్భవేద్బ్రహ్మైవ తద్ ద్వయమ్ |
 విబుధానాం పరం శ్రేష్ఠం ప్రమాణత్వేన సత్కృతమ్ || 34||
 బ్రహ్మ వేదాత్మకం వస్తు తదేవ బ్రహ్మ కీర్తితమ్ |
 యాగాది వైదికం స్మార్తం వాపీకూపాది కర్మ చ || 35||
 బ్రహ్మైవ లోకస్యాధారో దధాతి సకలం జగత్ |
 ఆతోఽధిష్ఠానరూపం స్యాదాధేయం సకలం జగత్ || 36||

editor: భువనస్య నాభిరిత్యస్యార్థమాహ—లోకస్యాధార ఇతి |
 బహుధేత్యాది
 బిభర్షీత్యస్తస్యార్థమాహ—దధాతీతి | ధత్త ఇత్యర్థః |
 తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదు చన్ద్రమాః |
 తదేవ శుక్రమమృతం తద్బ్రహ్మ తదాపః స ప్రజాపతిః ||

1.7

తదేవాగ్నాదికం శుక్రం నక్షత్రాద్యమృతం సుధా |
 హిరణ్యగర్భబ్రహ్మోపి తదేవ పరికీర్తితమ్ || 37||
 ఆపః పంచాపి భూతాని విరాడాఖ్యప్రజాపతిః |
 తదేవ తదధిష్ఠానం బ్రహ్మైవ పరికీర్త్యతే || 38||
 అవిద్యాదృష్టితో యద్యద్భాతి నానావిధం జగత్ |
 విద్యాద్దృష్ట్యా సమస్తం తద్బ్రహ్మైవాఖణ్ణముచ్యతే || 39||
 editor: తదేవాగ్నిరిత్యది చన్ద్రమా ఇత్యస్తస్యార్థమాహ—తదేవేతి |
 బ్రహ్మైవేత్యర్థః | శుక్రామృతపదయోరర్థమాహ—
 శుక్రమిత్యాదిసుధేత్యన్వేన
 | శుక్రం దీప్యమానమితి వాచ్యార్థః ||
 సర్వే నిమేషా జజ్జిరే విద్యుతః పురుషాదధి |
 కలా ముహూర్తాః కాష్ఠాశ్చాహోరాత్రాశ్చ సర్వశః ||

అర్థమాసా మాసా ఋతవః సంవత్సరశ్చ కల్పన్తామ్ |
స ఆవః ప్రదుధే ఉభే ఇమే అన్తరిక్షం చాపి సువః ||

footnote అథో సువః ఇతేవ ప్రాయికః పాఠః

1.8, 1.9

i.v. says antarikShamatho instead

- ప్రకృతిః పురుషశ్చైవ నిత్యో కాలశ్చ సత్తమ | -
ఇతి కలస్య నిత్యత్వాద్ బ్రహ్మతాస్య న హీతి చేత్ || ౪౦||

అవిద్యాదృష్టివిషయం పురాణవచనం హి తత్ |
విద్యాదృష్ట్యా తు కాలస్య బ్రహ్మరూపత్వమిష్యతే || ౪౧||

ఇత్యభిప్రేత్య తస్యాపి తస్మాదుత్పత్తిరుచ్యతే |
నిమిర్వసతి యేష్యక్షః పక్షపాతేషు తే స్మృతాః || ౪౨||

నిమిషా నిమిషా ఏవ నిమేషాః పరికీర్తితాః |
editor: నిమిర్నామ జనకస్య పూర్వజ ఆద్యో మిథిలేశ్వర
ఆసీదిత్యుపనిషది

వర్తతే | స దేవవరప్రసాదాత్ పక్షపాతేషు తిష్ఠతీతి
జ్ఞేయమ్ |

పక్షపాతప్రమాణోఽయం కాలో నిమిషశబ్దితః || ౪౩||

తే స్వప్రకాశాత్సమ్పూర్ణాత్పరేశాదధిజ్ఞారే |
నిమేషేభ్యోఽధికాః కాష్ఠాః కలాస్తాభ్యోఽధికా మతాః || ౪౪||

అష్టాదశ నిమేషాస్తు కాష్ఠా ఇత్యాదికస్మృతేః |
చకరాభ్యామనుక్తస్య లవాదేరపి సంగ్రహాః || ౪౫||

తచ్చ సర్వశ ఇత్యుక్త్యా విస్పష్టం పరికీర్తితమ్ |
లవత్పట్యాదికాః సర్వే సముత్పన్నాః పరాత్మనః || ౪౬||

నలినీపత్రసంహత్యాం సూక్ష్మసూచ్యా విభేదనే |
దలే దులే తు జః కాలః స కాలో లవవాచకః || ౪౭||

లవైస్తుటిః స్యాత్ త్రింశద్భిరిత్యాద్యుక్తం మనీషిభిః |
పక్షమాసాదయః సర్వే మహేశాదధిజ్ఞారే || ౪౮||

సంవత్సరో మహేశానాత్కల్పతాం ప్రభవదికః |

సముత్పన్నోఽత ఏవాయం సమర్థః స్వప్రయోజనే || ౪౯ ||

editor: కల్పనామితి పాఠేఽపి సర్వే కాలవిశేషాః

స్వస్వప్రయోజనసమర్థా ఇతి యోజ్యమ్ |

స కాలోపహితస్తత్కాలాచిత్యేన దుర్గవాన్ |

జలోపలక్షితాం పృథీష్ఠం ప్రాణినామభికాఙ్గితమ్ || ౫౦ ||

భోగ్యం సమాదయామాస పృథివ్యాం పరమేశ్వరః |

editor: స ఆపః ప్రదుఘ ఇత్యస్య తాత్పర్యమాహ—ప్రాణినామిత్యాదినా |

అన్తరిక్షం సువః స్వర్గమపి చేమే ఉభే అపి || ౫౦ ||

ప్రదుఘే స్థానయోరోఽభ్యంగ్యం తయోరజనయత్ప్రభుః |

editor: అపిచేతి అథోశబ్దార్థః |

నైనమూర్ధ్వం న తిర్యఞ్చం న మధ్యే పరిజగ్రభత్ |

న తస్యేశే కశ్చన తస్య నామ మహద్యశః

న సందృశే తిష్ఠతి రూపమస్య

న చక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైనమ్ |

హృదా మనీశా మనసాభిక్లప్తో

య ఏనం విదురమృతాస్తే భవన్తి ||

1.10, 1.11 /1

కాలాదీసర్వహేతుత్వాత్సర్వత్రానుగతత్వతః || ౫౨ ||

కుతో న గృహ్యతే సర్వైరితి చేత్తన్న యుజ్యతే |

ఊర్ధ్వద్వయాకారరాహిత్యాద్ద్రూపాదేరప్యభావతః || ౫౩ ||

పురుషః కశ్చిదప్యేనం న గృహ్ణాత్సూర్ధ్వతాకృతిమ్ |

తిర్యగాకారయుక్తం వా క్వచిన్మధ్యే స్థితం చ వా || ౫౪ ||

తస్యాత్మనో న కోఽపిశే నేష్ట ఇత్యర్థః ఈరితః |

మమ గ్రహణసిద్ధ్యర్థం త్వమీదృగ్రూపవాన్ భవ || ౫౫ ||

ఇతి తం పరమాత్మానం నియన్తు న హి శక్నుయాత్ |

అత ఏవాత్మనో నామ మహద్యశ ఇతి స్థితమ్ || ౫౬ ||

అతిస్వాతస్త్యతస్తస్య యశమోఽభ్యధికత్వతః |

న దృష్టవిషయే రూపం తిష్ఠత్యస్య పరాత్మనః || ౫౭ ||

కుశలోఽపి పుమాన్ కశ్చిచ్ఛుషా తం న పశ్యతి ।
 కథం బ్రహ్మవబోధః స్యాదితి చేదభిధీయతే ॥ ౫౮॥
 తాకికార్థమనోవృత్తిర్యదీష్టే తేన చేతసా ।
 నిశ్చితో హృదయస్థేన పరమాత్మా భవేదయమ్ ॥ ౫౯॥
 మనో హి యోగయుక్తం సద్వృత్తిరణ్యా నియచ్ఛతి ।
 తేనైకాగ్రేణ మనసా పరమాత్మానుభూయతే ॥ ౬౦॥
 ఏకాగ్రమనసైనం యే సాక్షాత్కుర్వన్తి తే నరాః ।
 దేహాత్పాణవినిష్కాన్తిర్మరణం తద్వివర్జితాః ॥ ౬౧॥
 అద్భ్యః సంభూతో హిరణ్యగర్భ ఇత్యష్టౌ ॥

1.11 /2

ఉక్తార్తస్య దృఢత్వాయ ప్రదేశాన్తరవర్తినః ।
 మన్తానుదాహరత్యద్భ్యః సంభూత ఇతి వాక్యతః ॥ ౬౨॥
 అద్భ్యః సంభూత ఇత్యేతత్ప్రతీకగ్రహణం కృతమ్ ।
 ప్రదర్శనార్థం కృత్స్నుస్యానువాకస్యేతి వాక్యతః ॥ ౬౩॥
 తత్రానువాకే ప్రోక్తం హి య ఏవమితి వాక్యతః ।
 మరణేన విహీనత్వం బ్రహ్మవిజ్ఞానశాలినః ॥ ౬౪॥

editor: - య ఏనం విద్వానమృత ఇహ భవతి - ఇతి వాక్యేనేత్యర్థః ।
 హిరణ్యగర్భ ఇత్యాద్యా ఋచోఽష్టౌ యాః సమీరితాః ।
 సంహితాయాం చతుర్థే హి కాణ్డే త్వాద్యప్రపాఠకే ॥ ౬౫॥

ఆత్మోపలక్షకత్వేన సూత్రాదేరభిధానతః ।
 తా అప్యత్రోపయుక్తాః స్యురిత్యేవమవగమ్యతామ్ ॥ ౬౬॥

editor: ప్రపాఠకే యా ఉత్తాస్త అప్యత్రోపయుక్తాః । తత్ర హేతుః ,
 ఆత్మేత్యాదిః ॥

ఏష హి దేవః ప్రదిశోఽను సర్వాః
 పూర్వో హి జాతః స ఉ గర్భే అన్తః ।
 స విజాయమానః స జనిష్యమాణః
 ప్రత్యజ్ముఖాస్త్రిషతి విశ్వతోముఖః ॥
 విశ్వతశ్చక్షురుత విశ్వతో ముఖో

విశ్వతో హస్త ఉత విశ్వతస్పాత్ ।

సం బాహుభ్యాం నమతి సం పతత్రైర్ద్యావాపృథివీ
జనయన్ దేవ ఏకః ॥

1.12, 1.13

యథా హిరణ్యగర్భాద్యాః పరమాత్మోపలక్షకాః ।
తథా జగద్విరాట్ చైనమాత్మానముపలక్షయేత్ ॥ ౧౨॥

ఏష స్వయంప్రకాశాత్మా ప్రాచ్యాద్యాః సకలా దిశః ।
అనుప్రవిశ్య స్థితవాన్ ప్రసిద్ధం హి ప్రవేశనమ్ ॥ ౧౩॥

హిరణ్యగర్భరూపత్వాత్పూర్వోత్పన్నః స ఏవ హి ।
బ్రహ్మణ్ణరూపగర్భస్య మధ్యేనసావేవ వర్తతే ॥ ౧౪॥

ప్రత్యక్షన్నమయాదిభ్యోఽప్యాన్తరః స మహేశ్వరః ।
ముఖా ముఖ్యస్య దేహాదేరధ్యక్షత్యేన సోఽచ్యుతః ॥ ౧౫॥

రూపాదిబుద్ధిద్వారాణి చక్షురాదీని సర్వతః ।
యస్యాసౌ తాదృశస్తిప్రత్యధిష్ఠానతయాస్య చ ॥

editor: అస్యః జగత ఇత్యర్థః ।

బ్రహ్మణ్ణదేహవత్త్యేన సర్వదేహాత్మహత్వతః ।
తదక్ష్యోదియుతత్వాత్స విశ్వతశ్చక్షురాదినామ్ ॥ ౧౬॥

ధర్మాధర్మాఖ్యబాహుభ్యాం సర్వం సంనమతీశ్వరః ।
వశీ కరోతి సర్వం చ జగదిత్యర్థ ఈరితః ॥ ౧౭॥

పతత్రైః పతయిష్ణుత్వాన్మహాభూతైశ్చ పంచభిః ।
సర్వం సంనమతీశానో జగదుత్పాదయత్యయమ్ ॥ ౧౮॥

ఏవం దేవః స్వప్రకాశో ద్యావాభూమ్యాదికం ప్రభుః ।
ఉత్పాదయజ్జాగత్కృత్స్నుమేక ఏవావతిష్ఠతే ॥ ౧౯॥

వేనస్తత్ప్రశ్యన్ విశ్వా భువనాని
విద్వాన్ యత్ర విశ్వం భవత్యేకనీడమ్ ।

యస్మిన్నిదృశం చ వి చైకృశ
ఓతః ప్రోతశ్చ విభుః ప్రజాసు ॥

ప్ర తద్వోచే అమృతం ను విద్వాన్

గర్భరో నామ నిహితం గుహాసు ।

శ్రీణి వదా నిహితా గుహాసు

యస్తద్వేద సవితుః పితా సత్ ॥

1.14, 1.15

శ్రద్ధాప్రకర్షముక్తేర్థే కర్తుం మస్తద్వయేన చ ।

సందర్శయతి వృత్తాన్తం గర్భరస్య శ్రుతిః స్వయమ్ ॥ ౭౬॥

జగత్సమస్తం యత్రాత్మన్యేకసీడం భవత్యదః ।

ఏకత్వేన స్థితిం గచ్ఛత్తదాత్మ్యం ప్రతిపద్యతే ॥ ౭౭॥

తద్వస్త్యనుభవన్ సాక్షాత్సర్వాణి భువనాని చ ।

విద్వాన్యో వర్తతే జానన్నత్మత్వేనాఖిలం జగత్ ॥ ౭౮॥

ఆత్మసాక్షాత్కృతౌ సర్వం తద్రూపమితి భాతి హి ।

స వేనసంక్షో గర్భరస్యః సర్వేషాం బుద్ధిషు స్థితమ్ ॥ ౭౯॥

అమృతం నాశరహితం తద్వస్త్య స్వానుభూతితః ।

విద్వాన్ ప్రవోచే శిష్యేభ్యః ప్రోవాచ ఖలు సాదరమ్ ॥ ౮౦॥

editor: స్వానుభవేన విద్వానిత్యర్థః । నుశబ్దార్థః ఖల్వితీ ।

వేనేన దృష్టే యస్మింశ్చ పరమాత్మాని వస్తుని ।

ఇదం సర్వం సముత్పన్నం విలీనం చ భవేజ్జగత్ ॥ ౮౧॥

ఏకమద్వయతత్త్వాత్మా స వ్యాపీ సన్మహేశ్వరః ।

దీర్ఘతన్తవదోతః స్యాత్ప్రజాసు సకలాస్వపి ॥ ౮౨॥

ప్రోతస్తిర్యక్షన్తవచ్ఛ సర్వత్రైవావతిష్ఠతే ।

జాగ్రత్స్వప్నాద్దిరూపాణి శ్రీణి స్థానాని బుద్ధిషు ॥ ౮౩॥

స్థితాని యస్తు గర్భరస్వస్తదధిష్ఠానమీశ్వరమ్ ।

విజానాతి స గర్భరో భవతి స్వపితుః పితా ॥ ౮౪॥

బ్రహ్మజ్ఞో బ్రహ్మరూపేణ జగదుత్పాదకత్వతః ।

భవత్స్యత్పాదకస్యాపి స్వయముత్పాదకః పితుః ॥ ౮౫॥

యస్తా విజానాత్సవితుః పితా సదితి హి శ్రుతిః ।

editor: తదితి ; జాగరాద్యధిష్ఠానమిత్యర్థః ॥

స నో బన్ధుర్జ్జనితా స విధాతా ధామాని వేద భువనాని విత్వా ।

యత్ర దేవా అమృతమానశానాస్తృతీయే ధామాన్యభ్యైరయన్త ॥

పరి ద్యావాప్రథివీ యన్తి సద్యః పరి లోకాన్

పరి దిశః పరి సువః ।

ఋతస్య తన్తుం వితతం విచృత్య

తదపశ్యత్ తదభవత్ప్రజాసు ॥

1.16, 1.17

వ్యవహారదశాయాం చ సర్వప్రాణ్యుపకారితా ॥ ౧౬ ॥

తద్ధర్మముక్తిదత్వం చ మన్తాభ్యాం తస్య కథ్యతే ।

స నో బద్ధః స్వపుణ్యేన హితకృత్తవాన్మహేశ్వరః ॥ ౧౭ ॥

జనితా సర్వహేతుత్వాత్ స నిర్మాతాఖిలస్య సన్ ।

సర్వానుచ్ఛవచాల్లోకాన్తేషు స్థానాని యాని చ ॥ ౧౮ ॥

యోగ్యాని దేవతాదీనాంతాని జాతాని సర్వదృక్ ।

యత్ర తృతీయే స్వర్గాఖ్యే దేవా ఇన్ద్రాదయోఽమృతమ్ ॥ ౧౯ ॥

పిబన్తః ప్రాప్తవన్తశ్చ స్వీయస్థానాని సర్వతః ।

తతస్మన్తుం విదిత్వాయం తత్రత్కర్మానుసారతః ॥ ౨౦ ॥

ఫలం ప్రయచ్ఛతీత్యర్థో మన్తస్యాస్య ప్రకీర్తితః ।

యే స్యుర్ముముక్షవన్తే తు బ్రహ్మతత్త్వార్థేద్వదినః ॥ ౨౧ ॥

ద్యావాభూమీద్వయం సద్యః పరితో వ్యాప్నువన్తి చ ।

అన్తరిక్షాదికాల్లోకాన్ప్రాచ్యాద్యాః సకలా దిశః ॥ ౨౨ ॥

స్వర్గలోకం చ పరితో యన్తి సర్వాత్మకత్వతః ।

సత్యస్య బ్రహ్మణస్తన్తుమవిచ్ఛేదేన సంస్థితమ్ ॥ ౨౩ ॥

విస్థిర్ణం స్యాద్యథా శాస్త్రాన్నిశ్చిత్స గురుతశ్చ తత్ ।

యః సాక్షాత్కృతవాన్ బ్రహ్మ స ప్రజాస్వభవచ్ఛ తత్ ॥ ౨౪ ॥

శ్రుత్యన్తరం బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మవివ భవతీతి హి ।

పరీత్య లోకాన్ పరీత్య భూతాని

పరీత్య సర్వాః ప్రదిశో దిశశ్చ ।

ప్రజాపతిః ప్రథమజా ఋతస్యాత్మనాత్మానమభిసంబభూవ ॥

1.18

అమ్భనేయత్యాదినా ప్రోక్తా బ్రహ్మవిద్యా నిగమ్యతే || ౯౫||

సత్యస్య బ్రహ్మణో హ్యోద్యకార్యరూపం ప్రజాపతిః |

హిరణ్యగర్భో భూరాదీన్ లోకాన్దేవనరాదికాన్ || ౯౬||

దేహాన్పరీత్య విదిశః ప్రాచ్యాదికదిశోఽపి చ |

సర్వతో వ్యాప్య సమయే సృష్టేః సృష్ట్యాశ్చిలం జగత్ || ౯౭||

స్థితికాలే చ రక్షిత్యా సత్యాద్యాత్మానమాప్తవాన్ |

ఆత్మనా స్వస్వరూపేణ తద్గోచరవిబోధతః || ౯౮||

సదసన్పతిమద్భుతం ప్రియమిన్ద్రస్య కామ్యమ్ |

సనిం మేధామయాసిషమ్ ||

1.19

ప్రార్థ్యతే బ్రహ్మలాభార్థమన్తర్యామీ మహేశ్వరః |

సీదత్యస్మిన్జ్ఞాగత్సర్వమిత్యవ్యాకృతముచ్యతే || ౯౯||

సదఃశబ్దేన తస్యాయం పతిః పాలయితా స్మృతః |

అన్తర్యామీ తమీశానం ప్రాప్తవానస్మ్యయాసిషమ్ || ౧౦౦||

శీఘ్రం సమ్ప్రాప్నవానీతి మత్వా భూతార్థకీర్తతమ్ |

possibly kIrtitam?

editor: ఇతి మత్వా ; ఇతి వివక్షయేత్యర్థః |

అచిన్త్యచిత్రజగతోఽనాయాసేన కృతత్వతః || ౧౦౧||

ఆశ్చర్యరూపమిన్ద్రస్య దేవరాజస్య చ ప్రియమ్ |

కదా లప్స్యేఽహమిత్యేవమిన్ద్రోఽప్యాశాన్తి హిశ్వరమ్ || ౧౦౨||

సర్వైరన్వైరపేక్ష్యం చ సనిం కర్మఫలాత్మకమ్ |

క్రియాఫలప్రదాతారం శ్రుతాధీతస్య ధారణే || ౧౦౩||

శక్తిం మేధాం ప్రయచ్ఛన్తమిత్యధ్యాహృతిరిష్యతే |

ఉద్ధీప్యస్య జాతవేదోఽపఘ్నన్నిఋతిం మమ |

పశూశ్చ మహ్యామమావహా జీవనం చ దిశో దిశ ||

1.20

వహ్స్వోపాధిర్మహేశానః ప్రార్థ్యతేఽభీష్టలబ్ధయే || ౧౦౪||

జాతే ప్రాణేశరీరే యో జాఠరాగ్నిస్వరూపతః |

విద్యతే తిష్ఠతీత్యేవం జాతవేదాః స ఉచ్యతే || ౧౦౫||

ఉత్పన్నాన్యజమానాన్వా ఫలదానాయ చేతసి |
వినిశ్చినోతి వేత్తీతి జాతవేదాః ప్రకీర్తితః || ౧౦౬||

జాతవేదః ప్రకర్షణ దీప్యస్వానుగ్రహాయ మే |
మమానిష్ఠం ప్రకుర్వాణాం నిర్పతిం పాపదేవతామ్ || ౧౦౭||

వినాశయన్వినాశ్యైతాం పశూన్మహ్యం గవాదికాన్ |
జీవనం చ చకారభ్యాం భోగ్యజాతమశేషతః || ౧౦౮||

సమ్పాదయ నివాసార్థం దిశః ప్రాచ్యాదిదిగ్గతాన్ |
నివాసాన్ దిశ దేహీతి మన్తార్థః పరికీర్తితః || ౧౦౯||

మా నో హి[ః] సీజ్ఞాతవేదో గామశ్వం పురుషం జగత్ |
అభిభ్రదగ్న ఆగహి శ్రియా మా పరిపాతయ ||

1.21

సమ్పాదితగవాదీనాం ప్రార్థ్యతే^౭త్రావినాశనమ్ |
హే జాతవేదో గామశ్వం త్వత్ప్రసాదాద్గవాదికమ్ || ౧౧౦||

మామకీనం చ మా హింసీన్మా నాశయతు నిర్పతిః |
జగచ్ఛబ్దార్థవాద్యన్యగ్రహక్షేత్రాదికీర్తితమ్ || ౧౧౧||

ఆగ్నే^౭స్మదపరాధం త్వం మనస్యస్థాపయన్ప్రభో |
ఆగచ్ఛానుగ్రహార్థం మే శ్రియా మా పరిపాతయ || ౧౧౨||

ధనధాన్యసమృద్ధ్యా మాం సర్వతః ప్రాపయేశ్వర |
పురుషస్య విద్మహే సహస్రాక్షస్య మహాదేవస్య ధీమహి |
తన్నో రుద్రః ప్రచోదయాత్ ||

1.22

ఇతః పరం తేషు తేషు దేశేష్వతివిలక్షణః || ౧౧౩||

శ్రీతిపాఠస్తత్ర పూర్వైర్ద్రావిడః పాఠ ఆదృతః |
తస్మాత్తదనుసారేణ శ్రుతివ్యాఖ్యాధునోచ్యతే || ౧౧౪||

జాయత్రీషక్తో దేవాః ప్రార్థ్యన్తే జ్ఞానహేతవః |
విశ్వరూపధరో రుద్రః[ః] ప్రార్థ్యతే తత్ర చాదితః || ౧౧౫||

విశ్వతశ్చక్షురిత్యుక్తః సహస్రాక్షో విరాట్ పుమాన్ ।

తస్య స్వరూపం దేవస్య జానీమహి లభేమహి ॥ ౧౧౬ ॥

తదర్థం తస్య దేవస్య రూపం ధ్యాయేమ ధీమహి ।

తస్మిన్ ధ్యానే విరాట్ రుద్రో నోఽస్మన్ ప్రేరయతు ప్రభుః ॥ ౧౧౭ ॥

editor: - బిభ్రద్ధోర్భిః కుతారం సృగమభయవరో సుప్రసన్నో
మహేశః -

ఇత్యాద్యాగమప్రసిద్ధమూర్తిధరం మహేశం ప్రార్థయతే—

తత్పురుషాయ విద్మహే మహాదేవాయ ధీమహి ।

తన్నో రుద్రః ప్రచోదయాత్

1.23

తమాగమేషు ప్రథితం పురుషాకృతిమిశ్వరమ్ ।

జానీమహి మహాదేవం ధ్యాయేమ సతతం వయమ్ ॥ ౧౧౮ ॥

ప్రచోదయతు నో రుద్రస్తస్మిన్ ధ్యానే నిరస్తరమ్ ।

editor: - బీజాపూరగదేక్షుకార్కుక—

ఇత్యాద్యాగమప్రసిద్ధమూర్తిధరం

వినాయకం ప్రార్థయతే

తత్పురుషాయ విద్మహే వక్రతుణ్ణాయ ధీమహి ।

తన్నో దన్తిః ప్రచోదయాత్

1.24

జగతుల్యముఖత్వేన దీర్ఘతుణ్ణస్య వక్రతా ॥ ౧౧౯ ॥

యో రత్నకలశస్తస్య ధారణాయేతి మన్యతామ్ ।

దన్తిర్మహాదన్తయుక్త ఇత్యర్థః పరికీర్తితః ॥ ౧౨౦ ॥

editor: పురాణాదిప్రసిద్ధం పక్షిరాజమూర్తిధరం దేవం ప్రార్థయతే—

తత్పురుషాయ విద్మహే సువర్ణపక్షాయ ధీమహి ।

తన్నో గరుడః ప్రచోదయాత్ ॥

editor: స్పష్టార్థత్వేన మన్తస్య న వ్యాఖ్యా వార్తికాత్మికా ।

- హేమప్రఖ్యామిన్దుఖణ్ణాత్తమౌలిమ్ -

(ప్రపంచసారః ౧౪-౨౩)

ఇత్యాద్యాగమప్రసిద్ధమూర్తిధరాం దుర్గాం ప్రార్థయతే—

కాత్యాయనాయ విద్మహే కన్యాకుమారి ధీమహి ।
తన్నో దుర్గః ప్రచోదయాత్ ॥

1.33

కాత్యః కృత్తిం వస్త ఇతి శ్రీరుద్రః పరికీర్తితః ॥ ౧౨౧॥

స ఏవ యస్యా అయనమధిష్ఠానం తథోచ్యతే ।
కుమారీ కుత్పితారిష్ఠమారికా పరికీర్తితా ॥ ౧౨౨॥

కన్యా చ కమనీయాసౌ కుమారీ చ తథోదితా ।
దుర్గర్ధరైవ లిజ్ఞాదేర్వ్యత్యయశ్చాన్దసో భవేత్ ॥ ౧౨౩॥

- ఆకోర్దీప్యత్కిరీటాన్వితమకరలసత్కుణ్డకమ్-

ఇత్యాద్యాగమప్రసిద్ధమూర్తిధరం

దేవం ప్రార్థయతే—

నారాయణాయ విద్మహే వాసుదేవాయ ధీమహి ।

తన్నో విష్ణుః ప్రచోదయాత్

1.29!

నార్కబ్దితముఖ్యాపో యస్య విష్ణోః సమాశ్రయః ।
సముద్రజలసంవాసీ స నారాయణ ఉచ్యతే ॥ ౧౨౪॥

వసుదేవాదభివ్యక్తః సోఽవతరవిశేషతః ।

పరమబ్రహ్మరూపేణ వ్యాపిత్యాద్విష్ణురుచ్యతే ॥ ౧౨౫॥

జప్యా ఏతాశ్చ గాయత్రో దేవతాధ్యానపూర్వకమ్ ।

అస్తఃకరణశుద్ధ్యర్థం సదా సూరిభిరాదరాత్ ॥ ౧౨౬॥

footnote ఇతః పరం సహస్రపరమా దేవీ

ఇత్యారభ్య పంచమానువాకపర్యంతం గ్రన్థకృతా న వివృతమ్ ।

ఇతి ప్రథమోఽనువాకః

యశ్చన్దసామృషభో

విశ్వరూపశ్చన్దోభ్యశ్చన్దాః స్యావివేశ ।

సతాః శిక్యః ప్రోవాచోపనిషద్ద్యో జ్యేష్ఠ ఇన్ద్రియాయ

ఋషిభ్యో నమో

దేవేభ్యః స్వధా పితృభ్యో భూర్భువః సువరోమ్ ॥

8.1

i.v. says భూర్భువస్సువశ్చన్ద్ర ఓమ్ at the end
 సర్వవేదాన్తలాభాయ జప్యో మన్త ఉదీర్యతే ।
 వేదానాం ప్రణవః శ్రేష్ఠో యః సర్వజగదాత్మకః ॥ ౧౨౭॥

ప్రాదుర్భూతః స వేదేభ్యః ప్రతిభాతః ప్రజాపతేః ।
 వేదసారతయేత్యర్థః ప్రవివేశః పునశ్చ సః ॥ ౧౨౮॥

గాయత్ర్యాదీని మన్తేషు ప్రయోజ్యస్తద్భ్యుతేషు హి ।
 మన్తేష్వితి ; ఛన్దోభిరూపలక్షితేషు ప్రయోక్తవ్యః ।
 తదుక్తం ప్రపఞ్చసారే—
 - ఆస్య తు వేదాదిత్వాత్ సర్వమనూనాం ప్రయుజ్యతే హ్యేదౌ
 - (౧౯-3౫) ఇతి ॥

సతాం శిక్యః కర్మభిశ్చోపాసక్తైరానశాలిభిః ॥ ౧౨౯॥

ప్రాప్తం శక్యః కారణత్వాజ్ఞేష్టః ప్రథమ ఉచ్యతే ।
 ఇన్ద్రః ప్రణవవాచ్యాత్మా పరమైశ్చర్యసంయుతః ॥ ౧౩౦॥

ఋసయోఽన్తర్ముఖాస్తేషాం జ్ఞానసామర్థ్యసిద్ధయే ।
 బ్రహ్మవిద్యాం జగౌ తస్మాత్ప్రతిబన్ధనివృత్తయే ॥ ౧౩౧॥
 మనస్కరోమి దేవేభ్యః పితృభ్యశ్చాహమాదరాత్ ।
 భూర్భువః సువరోవేదాన్స్త్రిలోకస్థానవాప్సుయామ్ ॥ ౧౩౨॥

అత ఏవ పఠన్త్యన్యే ఛన్ద్ర ఓమితి మానవాః ।
 editor: భూర్భువః సువశ్చన్ద్ర ఓమిత్యర్థః ॥

ఇతి షష్ఠోఽనువాకః

book doesn't mention 2-5

నమో బ్రహ్మణే ధారణం మే అస్త్వనిరాకరణం ధారయితా భూయాసం
 కర్ణయోః శ్రుతం మా చ్యోధ్వం మమాముష్య ఓమ్ ॥

9.1

i.v. says -చ్యోధం-

అవాప్తవేదావిస్మృత్యై జప్యమన్త ఉదీర్యతే ॥ ౧౩౩॥

మనోఽస్తు సర్వజగతాం హేతవే పరమాత్మనే ।
 గ్రన్థస్య చ తదర్థస్య ధారణం మేఽస్తు చేతసి ॥ ౧౩౪॥

అనిరాకరణం నామావిస్మృతిః సా యథా భవేత్ |
 తథా ధారయితాహం స్యాం పరమేష్ఠిప్రసాదతః || ౧౩౫||
 ఏవం ప్రార్థయమానస్య కర్ణయోర్యచ్ఛృతం మమ |
 అవినిశాయ తత్సర్వం ప్రాప్నుయాం స్థిరధారణమ్ || ౧౩౬||
 ఇతి సప్తమోఽనువాకః
 ఋతం తపః సత్యం తపః శ్రుతం తపః శాన్తం తపో దానం తపో
 యజ్ఞః స్తపో భూర్భువః
 సువర్బ్రహ్మైతదుపాస్వైవితత్తపః
 ||

10

i.v. quotes - ఋతమ్ || | శాన్తం తపో దమస్తపః
 శమస్తపో దానం తపో యజ్ఞం తపో భూర్భువః || | -
 ఐకాగ్యులక్షణం యత్సాక్షాత్తపో విజ్ఞానసాధనమ్ |
 తత్తపఃప్రాప్తయే జప్యో మన్తోఽయమధునోఽచ్యతే || ౧౩౭||
 ఋతం వేదార్థబోధాయ మీమాంసాశ్రవణం మతమ్ |
 editor: మీమాంసయోః శ్రవణమిత్యర్థః |
 ఇన్ద్రియోపరతిః శాన్తిః శాన్తిశబ్దేన కీర్త్యతే || ౧౩౮||
 స్వస్వత్యాగః పరస్వత్వాపత్త్యన్తో దానముచ్యతే |
 editor: ఆపత్తితి ; ఆపాదనపర్యంత ఇత్యర్థః |
 అగ్నిహోత్రాదికో యజ్ఞస్తత్సర్వం తప ఉచ్యతే || ౧౩౯||
 విరాట్స్వరూపంయద్బ్రహ్మ భూరాదిత్రితయాత్మకమ్ |
 ముముక్షో త్వముపాస్వైవితత్ప్రత్యాయవర్తతం కురు || ౧౪౦||
 ఏతచ్ఛోపాసనం ప్రోక్తముత్తమం తప ఉచ్యతే |
 ఇత్యష్టమోఽనువాకః
 యథా వృక్షస్య సముష్పితస్య దూరాద్గన్తో వాత్యేవం పుణ్యస్య
 కర్మణో దూరాద్గన్తో వాతి యథాసిధారాం కర్తేఽవహితమవక్రామే
 యద్యువే యువే హవా విహ్వయిష్యామి కర్తం
 పతిష్యామీత్యేవమమృతాదాత్మానం
 జగుప్యేత్ |

11

జ్ఞానహేతుతయా పుణ్యం విహితాచరణాత్మకమ్ || ౧౪౧||

ప్రశస్యతే నిషిద్ధస్యాచరణం చ వినిస్యతే |

editor: జ్ఞానప్రతిబంధకత్వేనేతి శేషః |

యథైవ సురభిర్గంధః సహాగచ్ఛతి వాయునా || ౧౪౨||

ఏవం పుణ్యస్య యాగదేః సుగంధః కీర్తిలక్షణః |

దూరాద్వాతి నృలోకాద్ధి స్వర్గే గచ్ఛత్యతో నృభిః || ౧౪౩||

పుణ్యం కార్యమథాగ్రే తు పాపదృష్టాస్త ఉచ్యతే |

యథా ప్రసారితాం గర్తే కూపాదౌ కుత్రచిన్నరః || ౧౪౪||

ఖడ్గధారామవక్రామేత్తదాయం చింతయేన్నరః |

యువే హువే యామి యామి యద్యచ్ఛ్రీం మిశ్రయామ్యహమ్ || ౧౪౫||

తద్ధారాయాం తదాహం తు

footnote మూలే లస్య ఛాన్దసో దకార ఇతి సాయణః |

విహ్వలిష్యామ్యసంశయమ్ |

గర్తం వా సమృతిష్యామి ధారాయాం చరణస్య హి || ౧౪౬||

దృఢస్పర్శేన విచ్ఛేదాద్భావిష్యామ్యేవ విహ్వలః |

దృఢస్పర్శో న చేద్గర్తే సమృతిష్యామ్యధస్త్యితి || ౧౪౭||

ఏవం ప్రవర్తమానోఽపి పాపే మర్త్యో విచారయేత్ |

యది తత్ప్రకటం కుర్యాం తదా స్యామహి నిన్దితః || ౧౪౮||

యది చాప్రకటం కుర్యాం తదాపి నరకే ఖలు |

పతిష్యామీతి చాత్మానం జగుప్పేదన్వతాన్నరః || ౧౪౯||

ధిజ్ఞో మాం లోకద్వయభ్రష్టమిత్యాత్మానం వినిస్య చ |

పాపాన్నివారయేన్నర్త్య ఇతి మన్తార్థ ఈరితః || ౧౫౦||

editor: అవక్రామేత్ ; తదుపరి పదాభ్యాం గన్తుం ప్రవర్తత ఇత్యర్థః |

యచ్ఛుభ్దో యదిశబ్దార్థే యస్థానే వ్యత్యయేన హః |

అత ఏవ పఠన్త్యనేయే యువే యువే ఇతి శ్రుతౌ || ౧౫౧||

అహమర్థే హశబ్దః స్వాల్లస్థానే వ్యత్యయేన దః |

editor: యద్యువ ఇత్యాదావాహ—యచ్ఛుభ్ద ఇత్యాదినా | అథ ఇతి ;

అధోవర్తినీ

గర్తే త్విత్వన్వయః । ఇతీతి ; -ఇతి చిన్తయేన్నరః - ఇతి

పూర్వేణాన్వయః । ఇతి

చాత్మానమితి ; ఈద్యుగ్విచారయుక్త ఇత్సర్థః ।

ఇతి నవమోఽనువాకః

అణోరణీయాన్మహతో మహీయానాత్మా గుహాయాం నిహితోఽస్య జన్తోః ।

తమక్రతుం పశ్యతి వీతశోకో ధాతుః ప్రసాదాన్మహీమానమీశమ్ ॥

12.1

పుణ్యానుష్ఠానతశ్చాస్య నిషిద్ధాచారవర్జనాత్ ॥ ౧౫౨॥

శుద్ధాన్తఃకార్ణస్యైవం బ్రహ్మతత్త్వం సమీరితుమ్ ।

అణోరణీయానిత్యాదిరనువాకః ప్రవర్తతే ॥ ౧౫౩॥

ఆత్మశబ్దః స్వరూపార్థః పరమేశ్వరవాచకః ।

అధిష్ఠానతయా తస్య జగద్రూపత్వకారణాత్ ॥ ౧౫౪॥

పరమాణ్వాదయోఽస్మాకమయోగ్యాః స్యుస్తథాపి చ ।

యోగిప్రత్యక్షగమ్యత్వం తేషాం తచ్చాత్మనో న హి ॥ ౧౫౫॥

ఇత్సభిప్రేత్య భగవానణీయాన్పరికీర్తితః ।

ఏకబ్రహ్మణమధ్యస్థం దిగాకాశాదికం మహత్ ॥ ౧౫౬॥

ఈద్యుగ్బ్రహ్మణ్ణకోటీనామధిష్ఠానత్వమాత్మనః ।

అతో మహీయాన్మహతోఽప్యయమాత్మా ప్రకీర్తితః ॥ ౧౫౭॥

హృదబ్జనంవృతా బుద్ధిస్తన్మధ్యస్థా గుహోఽచ్యుతే ।

స్యాద్విద్యయోపలభ్యత్వం బుద్ధౌ నిహితమాత్మనః ॥ ౧౫౮॥

తమీశం నిరుపాధిత్వాత్సంకల్పేన వివర్జితమ్ ।

జీవస్యైవ సమీచీనమిత్యేతత్కల్పనం యతః ॥ ౧౫౯॥

అత ఏవ మహాన్తం చ శమాదిగుణసంయుతః ।

ధాతుః ప్రసాదాదీశస్యానుగ్రహాదధికారవాన్ ॥ ౧౬౦॥

సాక్షాత్కరోతి దృష్ట్వా తం వీతశోకో భవేన్నరః ।

editor: ధాతురితి । తదుక్తమ్—

-ఈశ్వరానుగ్రహాదేషాం పుంసామద్వైతవాసనా ।

మహాభయపరిత్రాణా ద్విత్రాణామిహ జాయతే ॥ -

ఇతి ।

సప్త ప్రాణా ప్రభవన్తి తస్మాత్
 సప్తార్చిషః సమిధః సప్త జిహ్వః ।
 సప్త ఇమే లోకా యేషు చరన్తి
 ప్రాణా గుహాశయాన్నిహితాః సప్త సప్త ॥

12.2

విశుద్ధచిత్తైర్విజ్ఞేయః పరమాత్మా య ఈరితః ॥ ౧౬౧॥

తస్యోపలక్షనార్థం చ జగత్కారణతోచ్యతే ।

editor: తస్యేతి ; శాఖేన్ద్రన్యాయేనేత్యర్థః ।

శిరఃసప్తచ్ఛిర్ద్రస్థాః సప్తసంఖ్యాసమన్వితాః ॥ ౧౬౨॥

ప్రాణా మాయాయుతాదీశాజ్ఞాయన్తే చక్షురాదయః ।

చక్షుషీ నాసికే శ్రేత్రే వాక్ చేతి ప్రాణసప్తకమ్ ॥ ౧౬౩॥

సప్తార్చిషా సప్తసంఖ్యా వృత్తయః పరికీర్తితా ।

తైర్గృహ్యమాణవిషయాః సమిధః సప్త కీర్తితా ॥ ౧౬౪॥

యథా గోలకభేదేన చక్షురాది ద్విధా భవేత్ ।

తథా గ్రాహకభేదేన రూపాదిద్విత్వముచ్యతే ॥ ౧౬౫॥

editor: త్రైః ; అర్చిర్భిరిత్యర్థః ।

అథవా సప్తసంఖ్యాయాః సమిచ్ఛబ్దేన నాన్వయః ।

కింతు జిహ్వపదేనైవ వహ్నోర్జిహ్వస్త్విమాః శ్రుతాః ॥ ౧౬౬॥

- కాలీ కరాలీ చ మనోజవా చ

సులోహితా యా చ సుధూమ్రవర్ణా ।

స్ఫులిగ్గినీ విశ్వరూచీ చ దేవీ

లోలాయమానా ఇతి సప్త జిహ్వః ॥-

సు। ౧-౪

editor: ముణ్డకశ్రుతిమేవ పఠతి—కాలీతి ।

ప్రాణాశ్చరన్తి దేవాదేర్దేహస్థా యేషు సప్తసు ।

ఇమే భూరాదయః సప్త లూకాస్తస్మాత్సముత్థితాః ॥ ౧౬౭॥

గుహాశయః స విజ్ఞేయో యో బుద్ధావుపలభ్యతే ।

తస్మాదేవ సముత్పన్నాః సప్తసంఖ్యాసమన్వితాః ॥ ౧౬౮॥

సప్తర్షయస్తథా సప్త సముద్రా ఏవమాదికాః ।
 పదార్థా నిహితాస్తత్ర తత్ర చ స్థాపితాః స్థలే ॥ ౧౬౯॥

అతః సముద్రా గిరయశ్చ సర్వైః స్యాత్స్యస్తన్నై
 సిన్ధవః సర్వరూపాః ।
 అతశ్చ విశ్వా ఓషధయో రసాశ్చ
 యేనైష భూతస్త్రిష్టత్యన్తరాత్మా ॥

12.3

సముద్రా గిరయశ్చాస్మాత్ప్రభవన్తి మహేశ్వరాత్ ।
 అస్మాద్గంధాయో నద్యః సంజాతాః ప్రవహన్తి చ ॥ ౧౭౦॥
 బ్రీహ్యద్వోషధయోఽమ్లాద్యా రసాశ్చేశాత్సముత్థితాః ।
 అన్తరాత్మాపదేనాత్ర లిజ్గదేహో వివక్షితః ॥ ౧౭౧॥

స్థూలదేహచిదాత్మాన్తర్మధ్యే హ్యేషోఽవతిష్ఠతే ।
 యేనోషధిరసేనాయం బద్ధే దేహేఽత్ర తిష్ఠతి ॥ ౧౭౨॥

తాదృశో రస ఉత్పన్న ఇత్యర్థః పరికీర్తితః ।
 బ్రహ్మ దేవానాం పదవీః కవీనా-
 మృషిర్విప్రాణాం మహిషో మృగాణామ్ ।
 శ్యేనో గృధ్రాణాః స్వధితిర్వనానాః
 సోమః పవిత్రమత్యేతి రేభన్ ॥

12.4

ఈశస్యోక్తృష్టరూపేణావస్థానమిహ కథ్యతే ॥ ౧౭౩॥
 ఇన్ద్రాదికానాం దేవానాం మధ్యే బ్రహ్మ చతుర్ముఖః ।
 భూత్వా నియామకత్వేన పరమేశోఽవతిష్ఠతే ॥ ౧౭౪॥

కవీనాం కావ్యశాస్త్రాదేః కర్తృణాం పదవీరయమ్ ।
 పదం సుశబ్దం వేతీతి శబ్దసామర్థ్యబోధవాన్ ॥ ౧౭౫॥

వ్యాసవాల్మీకిముఖ్యో యస్తద్్రుపశ్చావతిష్ఠతే ।
 ఋషిర్వసిష్ఠప్రముఖస్తద్గోత్రప్రవర్తకః ॥ ౧౭౬॥

చతుష్పాదాం తు మహిషః శక్త్యాధిక్యేన సంయుతః ।
 బభూవ ప్రబలః శ్యేనః సర్వేషాం పక్షిణామపి ॥ ౧౭౭॥

వృక్షోధానాం ఛేదనార్థం పరశుశ్చ బభూవ సః ।
 సోమవల్ల్యాత్మకో రేభస్పవిత్రం శుద్ధికారణమ్ ॥ ౧౭౮ ॥
 మస్త్రశబ్దేన యుక్తః సన్నత్యేత్యఖిలమేవ సః ।
 అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం
 బహ్విం ప్రజాం జనయస్తీః
 సరూపామ్ ।
 అజో హ్యేకో జషమాణోఽనుశేతే
 జహత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽన్యః ॥

12.5

చతుర్ముఖాదిదేహేషు విశేషేణ స్థితిం విభోః ॥ ౧౭౯ ॥
 వ్యవహారస్య సమయే సంకీర్త్యాథ ప్రదర్శ్యతే ।
 అవిద్యాముపజివ్యాత్ర బద్ధముక్తవ్యవస్థితిః ॥ ౧౮౦ ॥
 తేజోఽబన్నాని సమ్పాద్య తద్రూపాజ యదా తదా ।
 లోహితాదికవర్ణా స్వాద్యదగ్నేరితి హి శ్రుతిః ॥ ౧౮౧ ॥
 editor: తేజ ఇతి ; అజా తేజాదీని సమ్పాద్య తద్రూపా యదా
 స్వాత్తదేత్యన్వయః ।
 -యదగ్నే రోహితం రూపం తేజసస్తద్రూపం యచ్ఛుక్లం తదపాం
 యత్కృష్ణం తదన్నస్య-
 (ఛాన్దోగ్యే ౬-౪-౧ ।) ఇతి శ్రుతేరిత్యర్థః ।
 లోహితాదికశబ్దైర్వా రజఃసత్త్వమోగుణాః ।
 ఉపలక్ష్యాస్తథా చేయం స్వాద్గుణత్రితయాత్మికా ॥ ౧౮౨ ॥
 గుణత్రయాత్మకత్వేన సరూపా యా ప్రజా భవేత్ ।
 తాం సమత్పాదయత్యేకా తామజో జనివర్జితః ॥ ౧౮౩ ॥
 జీవః సక్తో విరక్తశ్చ తత్రైకః సక్తిమానజః ।
 ప్రీత్యా సంనేవమానః సన్ననుశేతే విమూఢధీః ॥ ౧౮౪ ॥
 యథోక్తామనుస్మత్యైవ వర్తతే యాతి సంస్కృతిమ్ ।
 అన్యో విరక్తజీవస్తు భుక్తభోగాం జహోతి తామ్ ॥ ౧౮౫ ॥
 ప్రాగేవ భుక్తా భోగా యే నోపరిష్టాత్తథావిధైః ।
 భోగైర్ముక్తాం భుక్తభోగాం తత్త్వజ్ఞానేన బాధతే ॥ ౧౮౬ ॥

సంధాతమానీ బద్ధః స్వాత్తద్విహీనో విముచ్యతే ।

editor: వ్యవస్థాం వ్యక్తికరోతి—సంఘాతేతి ।

హాసః శుచిషద్వసురన్తరిక్షస-

ద్ధోతా వేదిషదతిథిర్దురోణసత్ ।

నృషద్వరసదృతసద్వోమసదబ్జా

గోజా ఋతజా అద్రిజా ఋతం బృహత్ ॥

12.6

internet version has ha.nsaH

జ్ఞానబాధితమాయస్య భాతి బ్రమాత్మనా జగత్ ॥ ౧౮౭॥

ఇతి ప్రదర్శ్యతేఽర్థోఽయమతో జగదనూద్యతే ।

సర్వదా గచ్ఛతీత్యర్థో హంసోఽయం శుద్ధమణ్ణలే ॥ ౧౮౮॥

జ్యోతిర్మయే సీదతీతి శుచిషత్పురికీర్తితః ।

జగన్నివాసహేతుత్వాద్వసుః సూత్రాత్మరూపతః ॥ ౧౮౯॥

వాయుః సన్నన్తరిక్షేఽయం సీదతీత్యన్తరిక్షసత్ ।

హోతాగ్నిర్హోమజనకస్త్రూపో వేదిసంస్థితః ॥ ౧౯౦॥

సీదత్యతిథిరూపేణ దురోనేషు గృహేష్వయమ్ ।

కర్మాధికారిజీవః సన్ నృషు మర్త్యేషు సంస్థితః ॥ ౧౯౧॥

వరసచ్ఛేషకాశ్యాదౌ పూజ్యదేవాత్మనా స్థితః ।

ఋతస్త్వలరూపేణ వైదికే కర్మణి స్థితః ॥ ౧౯౨॥

నక్షత్రాదికరూపేణ వ్యోమస్థో వ్యోమసదభవేత్ ।

అద్యోభ్య జలేభ్యః సంజాతః శఙ్ఖనక్రాదిరూపతః ॥ ౧౯౩॥

గోజాః క్షీరాదిరూపేణ గోభ్యః సంజాత ఉచ్యతే ।

ఋతజాః సత్యవచనాజ్ఞాతః కీర్తితస్వరూపతః ॥ ౧౯౪॥

వృషాదిరూపతోఽద్రిభ్యో జాత ఇత్యద్రిజాః స్మృతః ।

ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ హంస ఇత్యాదినోదీతమ్ ॥ ౧౯౫॥

యజ్జగత్తత్సమస్తం చ బ్రహ్మైవ జ్ఞానిదృష్టితః ।

యమాజ్ఞాతా న పరా నైవ కించ-

నాస య ఆవివేశ భువనాని విశ్వా ।

ప్రజాపతిః ప్రజాయా సంవిదాన్-

అస్మిణి జ్యోతిషి సచతే స షోడశీ ॥

12.6ka

జగదాత్మత్వముక్తం యత్తదత్ర ప్రతిపాద్యతే ॥ ౧౯౬॥

సృష్టేరూర్ధ్వం సముత్పన్నాః ప్రజా యస్మాన్మహేశ్వరాత్ ।

పరా న వ్యతిరిక్తాః స్యుర్నాపి తత్పూర్వభావినః ॥ ౧౯౭॥

editor: సృష్టేః పూర్వవర్తిప్రజా నేశ్వరాదన్యా ఇత్యర్థః ।

సృష్టేః పూర్వం బ్రహ్మభిన్నం వస్తు వైవాస కించన ।

శ్రుత్యన్తరే హ్యేకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ సంశ్రుతమ్ ॥ ౧౯౮॥

నాపి చేతనజీవస్య బ్రహ్మాన్యత్వముపేయతే ।

య ఈశః సర్వలోకస్యాన్ దేహాజ్ఞోవాత్మనావిశత్ ॥ ౧౯౯॥

అనేన జీవేనేత్యాదిశ్రుతిసంకీర్తితత్వతః ।

ప్రజాపాలక ఈశోఽయం ప్రజయోత్పన్నయాత్మనః ॥ ౨౦౦॥

తాదాత్మ్యం లభమానః సన్ వర్తతే కించ సోఽచ్యుతః ।

శ్రీణి జ్యోతిషి సచతే సమవైతి తదాతమకః ॥ ౨౦౧॥

అగ్నోర్కచన్ద్రరూపాణి జ్యోతిషీత్యర్థ ఈరితః ।

ప్రశ్నోపనిషదుక్తా యాః కలాః షోడశ తద్యుతః ॥ ౨౦౨॥

తత్కలారూపజగతా తాదాత్మ్యాత్తోడశీ శివః ।

విధర్తారః హవామహో వసోః కువిద్వనాతి నః ।

సవితారం నృచక్షసమ్ ॥

12.6kha

మన్త్రాః కేచిదిహోచ్యన్తే సర్వేశప్రార్థనాత్మకాః ॥ ౨౦౩॥

బ్రహ్మవిజ్ఞానలాభాయ వేదేన హితకారిణా ।

వసోర్ణానస్య దాతారం విధర్తారం విశేషతః ॥ ౨౦౪॥

editor: విశేషతో దాతారమిత్యన్వయః ।

అస్మద్బుద్ధేః ప్రేరకత్వాత్సవితారం నృచక్షసమ్ ।

తత్త్వవిద్యాప్రవక్తారం నృణామాచార్యరూపతః ॥ ౨౦౫॥

అస్మత్ప్రసాదసిద్ధ్యర్థమాహ్వాయామో మహేశ్వరమ్ |
 కువిత్ప్రభూతం జ్ఞానాఖ్యం ధనమీశో దదాతి నః || ౨౦౬ ||
 అద్యానో దేవ సవితః ప్రజావత్సావీః సౌభగమ్ |
 పరా దుఃష్వప్షియః సువ ||

39.2

హే దేవ ప్రేరకాద్యాస్మిన్ దినే విద్యాభిలాషిణామ్ |
 నః శిష్యాదిప్రాజ్ఞోపేనం భాగ్యమాచార్యతాత్మకమ్ || ౨౦౭ ||
 సవీః ప్రయచ్ఛ ద్వైతం చ స్వప్నతుల్యం పరాకురు |
 విశ్వాని దేవ సవితర్ధరితాని పరాసువ |
 యద్భద్రం తన్నమ ఆసువ ||

39.3

సర్వాణ్యుమాని జ్ఞానస్య ప్రతిబద్ధాన్ వినాశయ || ౨౦౮ ||
 అసంభావనయా హీనం విపర్యయవివర్జితమ్ |
 యదస్తి తత్త్వవిజ్ఞానం తత్సాకల్యేన దేహి మే || ౨౦౯ ||
 మధు వాతా ఋతాయతే మధు క్షరన్తి సిన్ధవః |
 మాధ్వీర్నః సన్తోషధీః ||

39.4

ఋతం బ్రహ్మచ్ఛతే మహ్యం వాతా వాన్తు సుఖావహాః |
 స్యాద్వాయా ప్రబలే రోగో విఘ్నస్తత్త్వధీయో యతః || ౨౧౦ ||
 అతో వాయోరానుకూల్యం ప్రార్థ్యతే జ్ఞానకామినా |
 నద్యః సమాద్రయన్త్యమ్బు మధురం రోగనాశకమ్ || ౨౧౧ ||
 బ్రీహ్యద్వా మధూరాః సన్తు పథ్యరూపా భవన్తు నః |
 మధు నక్తముతోషసి మధుమత్పార్థివః రజః |
 మధుద్వౌరస్తు నః పితా ||

39.5

రాత్రౌ దివా చ నోఽస్మాకం సుఖమస్త్యనుకూలతః || ౨౧౨ ||
 మా భూత్కాలకృతో విఘ్నో జ్ఞానస్యేత్యర్థ ఈరితః |

editor: అనుకూలత ఇతి ; సార్యవిభక్తికస్తసిః probably sarvavibhaktikaH

। అనుకూలమిత్యర్థః ।

పార్థివం శయనస్థిం రజో మధుమదస్తు నః ॥ ౨౦౩॥

అనుకూలం తదప్యస్తు కణ్ణికాదివివర్జితమ్ ।

ద్యోః పితా పృథవీ మాతేత్యేవం శ్రుత్యా పితా హి సా ॥ ౨౦౪॥

మధుమాన్నో వనస్పతిర్మధుమాః అస్తు సూర్యః ।

మాధ్వీర్గావో భవన్తు నః ॥

39.6

చూతాదిర్మధుమానస్తు మధురైరన్వితః ఫలైః ।

అన్వేషు జీవనోపాయో నోఽస్మిన్ ప్రతి మహిరుహః ॥ ౨౦౫॥

అకృత్వాదికసంతాపమనుకూలప్రకాశయుక్ ।

సూర్యోఽస్తు గావో మాధ్వీర్షో మధురక్షీరసంయుతాః ॥ ౨౦౬॥

ఘృతం మిమిక్షిరే ఘృతమస్య యోని-

ర్భుతే శ్రితో ఘృతమువస్య ధామ ।

అనుష్వధమావహ మాదయస్వ

స్వాహాకృతం వృషభ వక్షి హవ్యమ్ ॥

12.7

దేహానుకూల్యం సమృద్ధ్యో భోగస్య సకలస్య చ ।

జ్ఞానహేతుక్రియాహేతిరగ్నేస్తత్ప్రార్థ్యతేఽత్ర తు ॥ ౨౦౭॥

editor: తత్; అనుకూల్యమ్ ।

ఘృతమగ్నౌ సిక్తవన్తో యజమానః పురాతనాః ।

హేతుర్వహ్నేర్ఘృతం తేన జ్వాలానామభివృద్ధితః ॥ ౨౦౮॥

అతో ఘృతే శ్రితో వహ్నిర్ఘృతమేవాస్య ధామ చ ।

అనుసృత్య స్వధామన్నమస్మదీయం హవిర్వహ ॥ ౨౦౯॥

దేవానత్రానయానీయ మాదయస్వ ముదాన్వితాన్ ।

కురు హే వృషభశ్రేష్ఠ హవ్యం స్వాహాకృతం వహ ॥ ౨౧౦॥

స్వాహాకారేణ చాస్మాభిర్భ్రతం ప్రాపయ దేవతాః ।

editor: హవిర్వహేతి ; ఆవహేతి యావత్ । తస్యైవార్థో దేవానత్రానయేతి ।

సముద్రాదూర్మిర్మధుమాః ఉదార-

దుపాః శునా సమమృతత్వమానత్ ।

ఘృతస్య నామ గుహ్యం యదస్తి
జిహ్వో దేవానామమృతస్య నాభిః ॥

12.8

సముద్రవత్సమధికాత్పరిపూర్ణపరాత్మణః ॥ ౨౨౧॥

ఊర్మితుల్యప్రపంచోఽయం మధుమాన్ భోగ్య ఉత్థితః ।

అభేస్తరఙ్గవత్సర్వం భోగ్యమీశాదజాయత ॥ ౨౨౨॥

ఘృతం దీప్తం స్వప్రకాశం తస్య ప్రణవలక్షణమ్

మాన సర్వేషు వేదేషు యద్గోప్యం విద్యతే మహత్ ॥ ౨౨౩॥

editor: ఘృతమితి; -ఘృ క్షరణదీప్త్యోః - ఇతి ధాతుః ।

తేన ప్రణవరూపేణోపాంశున ధ్యానకాలతః ।

శనైరుచ్ఛార్వమణేనామృతత్వం నాశవర్జితమ్ ॥ ౨౨౪॥

బ్రహ్మానత్ సమ్యగాప్నోతి తచ్చ జిహ్వో దివౌకసామ్ ।

త్రైర్ధ్యానతత్పరైర్నిత్యం కీర్త్యత్వాదాస్యమధ్యతః ॥ ౨౨౫॥

వర్తతే కించ మోక్షస్య నాభిరాశయ ఉచ్యతే ।

ఏతద్ధ్యేవాక్షరం జ్ఞాత్వా యో యదిచ్చతి తస్య తత్ ॥ ౨౨౬॥

ఇతి శ్రుత్యస్తరోక్తత్వాదనేనాప్యం హి తత్ఫలమ్ ।

ఏతస్యామృచి తారస్య మోక్షసాధనతోదితా ॥ ౨౨౭॥

వయం నామ ప్రబ్రవామా ఘృతేనా-

స్మిన్యజ్ఞే ధారయామా నమోభిః ।

ఉప బ్రహ్మ శృణవచ్చస్యమానం

చతుఃశృణోఽవమిధౌర ఏతత్ ॥

12.9

అస్మిన్ యజ్ఞే జ్ఞానయజ్ఞే వయం జ్ఞానాభిలాషిణః ।

బ్రహ్మాత్మనా నిమిత్తేన నామ ప్రణవసంజ్ఞకమ్ ॥ ౨౨౮॥

ప్రభవామోచ్ఛారయామో ధ్యాయంతః సర్వదా తతః ।

సమస్కారైర్యతాశ్చిత్తే ధారయామో మహేశ్వరమ్ ॥ ౨౨౯॥

శస్యమానం స్తూయమానమస్మాభిః ప్రణవేన చ ।

బ్రహ్మైతచ్చుచ్యయమాణం చ పార్శ్వస్థైర్బ్రహ్మవేదిభిః ॥ ౨౩౦॥

అకారాదికనాదాస్తవతుఃశ్శృంగసమన్వితః ।
ప్రణవాఖ్యో వృషః శ్వోతో వాస్తవాన్ప్రత్యపాదయత్ ॥ ౨౩౦॥

చత్వారి శ్శృంఖా త్రయో అస్య పాదా
ద్వేశీర్షే సప్త హస్తాసో అస్య ।
త్రిధా బద్ధో వృషభో రోరపీతి
మహో దేవో మర్త్యాః ఆవివేశ ॥

12.10

ప్రణవప్రతిపాద్యత్వాదస్య ప్రణవరూపిణః ।
అకారాదీని చత్వారి శ్శృంఖాణి పరమాత్మణః ॥ ౨౩౧॥

బ్రహ్మైభిర్గమ్యతే తత్త్వమితి పాదాః సమీరితాః ।
విశ్చశ్చ తైజసః ప్రాజ్ఞ ఇత్యశ్యాత్మం త్రయోఽఙ్గయః ॥ ౨౩౩॥

విరాడ్ధిరణ్యగర్భశ్చాప్యకృతశ్చాధిదైవతమ్ ॥

ద్వే శక్తీ చిదచిద్రూపే శిరఃస్థానే సమీరితే ॥ ౨౩౪॥

భూరాదయః సప్త లూకాః హస్తాః స్యుః పరమాత్మనః ।
విశ్వాదిభిర్విరాడాద్వైస్త్రిధాకారాదిషు త్రిషు ॥ ౨౩౫॥

సంబద్ధః ప్రణవో బ్రహ్మ ప్రతిపాదయతి స్ఫుటమ్ ।

స్పష్టం ప్రణవవేద్యం తద్దేవ ఇత్యాదినోచ్యతే ॥ ౨౩౬॥

ప్రవిష్టః సర్వతో మర్త్యాన్నరదేహాన్మహేశ్వరః ॥

నఖాగ్రావధిదేహాయం సమ్ప్రవిష్ట ఇతి శ్రుతిః ॥ ౨౩౭॥

త్రిధా హితం పణిభిర్గుహ్యమానం

గవి దేవాసో ఘృతమన్వవిన్దన్ ।

ఇన్ద్ర ఏకః సూర్య ఏకం జజాన

వేనాదేకః స్వధయా నిష్ఠతక్షుః ॥

12.11

దేహే విశ్వాదిసంజ్ఞేన త్రిప్రకారేణ సంస్థితమ్ ।

విరాడాదికసంజ్ఞేన బ్రహ్మోణ్ణే చ త్రిధా స్థితమ్ ॥ ౨౩౮॥

గోప్యమానం రహస్యత్వాదాచార్యైర్బ్రహ్మ భాస్వరమ్ ।

లభవన్తో మహావాక్యే దేవవత్సాన్త్వికా నరాః ॥ ౨౩౯॥

యత్ త్రిధా హితమిత్కుక్షమేతదేవ వివిచ్యతే ।
 సముత్పాదితవానేకం విరాడ్ జాగరణాత్మకమ్ ॥ ౨౪౦॥
 హిరణ్యగర్భోఽయనయత్స్వప్నరూపం ప్రభావవాన్ ।
 సుషుప్తరూపం సంజాతం వేనాదఖ్యాకృతాత్మనః ॥ ౨౪౧॥
 వేనేతి కాన్తికర్మా స్యాత్సర్వదుఃఖవివర్జనాత్ ।
 కమనీయోఽఖ్యాకృతః స్యాదిత్యేవమవగమ్యతామ్ ॥ ౨౪౨॥

editor: వేనేతి ; ధాతురితి శేషః ।
 ధీయతే స్థాప్యతే స్వస్మిన్నితి బ్రహ్మత్మికా చితిః ।
 ఆశ్రయాన్తరహీనేయం స్వధాశబ్దేన కీర్త్యతే ॥ ౨౪౩॥

తయోత్పాదితవన్తస్త్వే త్రయో జాగరణాదికమ్ ।
 యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తా-
 ద్విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః ।
 హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానః
 స నో దేవః శుభయాస్మృత్యా సంయునక్తు ॥

12.12

ద్రవత్యేతి రుదం శబ్దం వైదికం రుద్ధ్ర ఉచ్యతే ॥ ౨౪౪॥
 వేదగమ్యో మహాఞ్శ్లోషోఽతీన్ద్రియో ద్రష్టృమధ్యతః ।
 హిరణ్యగర్భం యో దేవః పశ్యతి స్వప్రకాశచిత్ ॥ ౨౪౫॥
 ఆదిభూతం సమస్తానామిన్ద్రియాదీనాం దివోకసామ్ ।
 పురస్తాజ్జన్మనాం కీర్త్యా దేవానాం జన్మతః పురా ॥ ౨౪౬॥
 పురస్తాజ్జన్మసంకీర్త్యా తత్ప్రాథమ్యం స్ఫుటీకృతమ్ ।
 స దేవః శుభయా స్మృత్యా సర్వసంసారఘాతినా ॥ ౨౪౭॥
 బ్రహ్మస్మృత్యా సంయునక్తు సంయుక్తాన్ ప్రకరోతు నః ।
 మన్రోఽయం బ్రహ్మవిద్యాయాః ప్రాప్తయే జప్యతాం బుధైః ॥ ౨౪౮॥
 ఇతి ప్రతీయతేఽస్మాకం మన్తలింగస్య తత్త్వతః ।
 యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కిఞ్చ-
 ద్యస్మాన్నాణీయో న జ్యాయోఽస్తి కశ్చిత్ ।

వృక్ష ఇవ స్తభో దివి తిష్ఠ-
త్యేకస్తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వమ్ ||

12.13

యదుక్తం శుభయేత్యాది స్మర్తవ్యం తదిహోచ్యతే || ౨౪౯ ||

ఉత్కృష్టమపకృష్టం వా వస్తు యస్మాన్న విద్యతే |
నాల్యం యస్మాద్బ్రహ్మణోఽస్తి నాధికం వస్తు కించన || ౨౫౦ ||

గుణాత్కర్షాపకర్షా తు పరాపరపరోదితౌ |
మానోత్కర్షాదికం ప్రోక్తం జ్యాయ ఇత్యాదిశబ్దతః || ౨౫౧ ||

సర్వథా తన్నిషేధేనాద్వితీయత్వం హి సిద్ధ్యతి

editor: ఉత్కర్షాపకర్షనిషేధనేత్యర్థః |

వృక్షః స్తభో యథైకత్ర గత్యాదిరహితస్తథా || ౨౫౨ ||

స్వప్రకాశస్వరూపోఽసౌ నిర్వికారోఽవతిష్ఠతే |

తేనేదం పూర్ణమఖిలం పురుషేణ పరాత్మనా || ౨౫౩ ||

నాస్యేవ జగదాకారో పరమాత్మైవ సంస్థితః |

న కర్మణా న ప్రజయా

ధనేన త్యాగేనైకే అమృతత్వమానశుః |

పరేణ నాకం నిహితం గుహాయాం

బిభ్రాజతే యద్యతయో విశన్తి ||

12.14

బ్రహ్మస్మృతావన్తరణం త్యాగో హేతురిహోచ్యతే || ౨౫౪ ||

తచ్చామృతత్వం న ప్రాప్యమగ్నిహోత్రాదికర్మణా |

పుత్రాదినా ధనేనాపి కింతు కర్మాదిహానతః || ౨౫౫ ||

వ్యాపారాణాం లౌకికానాం వైదికానాం చ వర్జనాత్ |

కేచిదన్తర్మఖా ఏవామృతత్వం ప్రాప్నువన్తి తత్ || ౨౫౬ ||

జితేన్ద్రియా యద్విశన్తి తత్స్వర్గాతుత్తమం చ సత్ |

ఏకాగ్రబుద్ధినిష్ఠం సద్విశేషేణ ప్రకాశతే || ౨౫౭ ||

అన్తర్మఖైః సద్భిరేవ బ్రహ్మ తచ్చానుభూయతే |

వేదాన్తవిజ్ఞానవినిశ్చితార్థాః

సంన్యాసయోగాద్యతయః శుద్ధసత్త్వాః ।

తే బ్రహ్మలోకే తు పరాంతకాలే

పరామృతాః పరిముచ్యన్తి సర్వే ॥

దహ్రాం విపాపం వరవేశ్మభూత యత్పుణ్డరీకం

పురమధ్యసస్థమ్ ।

తత్రాపి దహ్రాం గగనం విశోకమ్

తస్మిన్యదన్తస్తదుపాసితవ్యమ్ ॥

యో వేదాదా స్వరః ప్రోక్తో

వేదాన్తే చ ప్రతిష్ఠితః ।

తస్య ప్రకృతిలీనస్య

యః పరః స మహేశ్వరః ॥

12.15, 16, 17

త్యాగస్య మోక్షహేతుత్వం పూర్వస్యామృచి కీర్తితమ్ ॥ ౨౫౮॥

జ్ఞానస్య తరతీత్యాదౌ శ్రుతౌ తద్బహుశః శ్రుతమ్ ।

అతస్తయోః పృథక్ ముక్తావుపయోగోఽత్ర వర్ణ్యతే ॥ ౨౫౯॥

విరోధపరిహారాయ తయోః శ్రుతోఽర్థ్యథోక్తయోః ।

వేదాన్తవాక్యజ్ఞాననిశ్చితాత్మైక్యశాలినః ॥ ౨౬౦॥

సంన్యాసపూర్వకో యోగః సర్వవృత్తివినిగ్రహః ।

తస్మాద్విశుద్ధసత్త్వాశ్చ భోగవ్యావృత్తచేతసః ॥ ౨౬౧॥

అతో నియమనాసక్తా యతయః పరికీర్తితాః ।

జ్ఞానం తత్త్వస్య సంస్కూర్త్యావిద్యాయా వినివర్తకమ్ ॥ ౨౬౨॥

త్యాగో నివర్తయేద్భోగం చిత్తశుద్ధేస్తు కార్ణమ్ ।

ఇతి ముక్తై తయోరుక్తా పృథగేవోపయోగితా ॥ ౨౬౩॥

బ్రహ్మసందర్శనే జాతే తే సంసారవిలక్షణాః ।

వైలక్షణ్యద్వ్యోతనార్థస్తుశబ్దః పరికీర్తితః ॥ ౨౬౪॥

అజ్ఞానాశే దేహస్య పతనావసరః స్మృతః ।

పరాంతకాలో భూయశ్చ దేహగ్రహణవర్తనాత్ ॥ ౨౬౫॥

తస్మిన్ సర్వే విముచ్యన్తే దేవా వా మానుషాస్తథా ।

ఉత్తమాధమభావస్తు భవేదత్రాప్రయోజకః ॥ ౨౬౬ ॥

జగద్ధేతుతయోక్తోష్టమమృతం నాశవర్జితమ్ ।

తత్త్వజ్ఞానం వినా లభ్యావ్యాకృతం పరికీర్తితమ్ ॥ ౨౬౭ ॥

అవ్యాకృతాద్విముచ్యంతే జ్ఞానినో దేహపాతతః ।

editor: తత్కాల ఏవేత్యర్థః ।

అజ్ఞానినస్తు ప్రలయే దేహబద్ధి గతేఽపి చ ॥ ౨౬౮ ॥

అజ్ఞానాన్న హి ముచ్యంతే ముచ్యంతే జ్ఞానినస్తదా ।

దేహ్నం విపాప్మమిత్యాద్యా వ్యాఖాతాః పద్యరూపతః ॥ ౨౬౯ ॥

న్యాయరత్నావలీగ్రం ఇతి చాత్రోపరమ్యతే ।

ఇతి దశమోఽనువాకః

footnote ఇతః పరమేకాదశాద్వాదశానివాకౌ న విద్యతే ।

ఆదిత్యో వా ఏష ఏతన్మణ్డలం తపతి తత్ర తా ఋచస్తదృవా
మణ్డలః

స ఋచాం లోకోఽథ య ఏష ఏతస్మిన్మణ్డలేఽర్చిర్దీప్యతే తాని
సామాని స

సామాం లోకోఽథ య ఏష ఏతస్మిన్మణ్డలేఽర్చిషి పురుషస్తాని

యజ్ఞాః పి స యజషా మణ్డలః స యజషాం లోకః సైషా

త్రయ్యేవ

విద్యా తపతి య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః ।

14

రవిబిమ్బే పరేశస్యోపాసనం కథ్యతేఽధునా ॥ ౨౭౦ ॥

పూర్వానువాకాభిహితో యో నారాయణశబ్దితః ।

స ఏవ రవిరూపేణ వర్తతే పరమేశ్వరః ॥ ౨౭౧ ॥

దృశ్యమానం రవేరేతద్వర్తులాకారమణ్డలమ్ ।

తేజఃపుష్టం తపత్యుష్ణం తత్ర తస్మింశ్చ మణ్డలే ॥ ౨౭౨ ॥

తాః ప్రతిధా ఋచః సన్ని తత్తస్మాత్కారణాదృచః ।

నిష్పాదితం మణ్డలం స్యాదృచస్తన్మానిదేవతాః ॥ ౨౭౩ ॥

తాసాం స బిమ్బభాగోఽయం నివాసః పరికీర్తితః ।

ఋగాత్మకత్వం బిమ్బస్య ధ్యాత్వాథ తదనన్తరమ్ ॥ ౨౭౪ ॥

యదేతన్మణ్డలే తేజో భాస్వరం సమ్పుకాశతే |
తాని తేజఃస్వరూపాణి సామానీతి విచిన్తయేత్ || ౨౭౫ ||

సోఽర్చిర్భాగో నివాసః స్యాత్సామ్నాం తదభిమానినామ్ |
సామధ్యానాన్తరం చ చిన్తయేద్యజురాత్మకమ్ || ౨౭౬ ||

శాస్త్రప్రసిద్ధో దేవాత్మా మణ్డలేఽర్చిషి వర్తతే |
తాని దేవస్వరూపాణి యజుంషీతి విచిన్తయేత్ || ౨౭౭ ||

జయురాత్మా స చ పుమాన్యజుషా కృతమణ్డలమ్ |
ఇతి ధ్యాయేద్యజుర్భాగః స యజుర్దేవతాలయః || ౨౭౮ ||

యన్మణ్డలం యదర్చిశ్చ తత్రత్యపురుషశ్చ యః |
ఏతత్త్రితయరూపైషా విద్యా త్రయ్యేవ భాసతే || ౨౭౯ ||

editor: ఋగ్యజుఃసామాత్మికైవేత్యర్థః |
అత్రోక్తో యః పుమానేష రవిమణ్డలమధ్యగః |
హిరణ్యమయోఽస్తి తత్త్వం చ ప్రసిద్ధమితరత్ర హి || ౨౮౦ ||

హిరణ్మయత్వం చ శాఖాన్తరే ప్రసిద్ధమిత్యర్థః | - అథ య
ఏషోఽన్తరాదిత్యో హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే - ఇతి శ్రుతేః

(ఛన్దోగ్యే ౧-౩-౩)౪
ఇతి త్రయోదశోఽఉవాకః

అదిత్యో వై తేజః ఓజో బలం యశశ్చక్షుః శ్రోత్రమాత్మా మనో
మన్యుర్మనుర్మృత్యుః

సత్యో మిత్రో వాయురాకాశః ప్రాణో లోకపాలః కః కిం కం
తతస్సత్యమన్నమమృతో

జీవో విశ్వః కతమః స్వయమ్భు బ్రహ్మైతదమృత ఏష పురుష ఏష
భూతానామధిపతిర్భ్రహ్మణః సాయుజ్యః

సలోకతామాప్నోత్యేతాసామేవ
దేవతానాః సాయుజ్యః సార్జితాః

సమాసలోకతామాప్నోతి య ఏవంవేదేత్యుపనిషత్ |
15.1

సర్వాత్మకత్వరూపం చ ప్రాహోపాస్యగుణం రవేః |
ఉపాస్యత్యేన యః ప్రోక్తః పూర్వమర్కః స ఏవ చ || ౨౮౧ ||

తేజాద్యధిపత్యస్తసమస్తజగదాత్మకః ।
 బలహేతుర్భవేదోజో దేహశక్తిర్బలం స్మృతమ్ ॥ ౨౮౨॥
 ఆత్మా దేహో మనిశ్చత్తం మన్యుః క్రోధః సమీరితః ।
 మనుః స్వాయంభువాదిః స్యాన్స్మృత్యుర్యమ ఉదీరితః ॥ ౨౮౩॥
 స్యుర్దేవతావిశేషాసతు సత్యాద్యాస్తే చ సంస్ఫుటాః ।
 కః ప్రజాపతిరిత్యుక్తః కింశబ్దేన తదుచ్యతే ॥ ౨౮౪॥
 వాచా విశేషతో వక్తుమయోగ్యం వస్తు యద్భవేత్ ।
 కం సుఖం తత్పరోక్షం స్యాత్సత్యం త్వనృతవర్జితమ్ ॥ ౨౮౫॥
 అన్నం ప్రీహ్యోదిరాయుస్తు శతంసవత్సరాదికమ్ ।
 అమృతో మృతిహీనః స్యాచ్ఛిదాత్మా జీవ ఉచ్యతే ॥ ౨౮౬॥
 స చ దేహవిభేదేన విశో నానావిధః స్మృతః ।
 ఆతివ సుఖరూపోఽయం కతమః పరికీర్తితః ॥ ౨౮౭॥
 అనుత్పన్నః స్వయంభుః స్యాచ్ఛాన్దసం తు స్వయం త్వితి ।
 ప్రజాపాలకరాజాదిః ప్రజాపతిరితీరితః ॥ ౨౮౮॥
 ఇతిః ప్రదర్శనార్థః స్యాదిత్యాదిసకలస్య చ ।
 ఆదిత్యజత్వాదాదిత్యః సంవత్సర ఉదీరితః ॥ ౨౮౯॥
 య ఏష పురుషః సర్వః స ఏవ ప్రాణీనామపి ।
 భవత్యధిపతిః స్యామీత్యేవం మన్తార్థ ఈరితః ॥ ౨౯౦॥
 సర్వః సర్వాత్మక ఇత్యర్థః ।
 ఉక్తోపాస్యగుణానేవం ఫలమత్ర ప్రదర్శ్యతే ।
 ఉపాస్తే యః పుమానేవ స సాయుజ్యాద్యవాప్పుయాత్ ॥ ౨౯౧॥
 హిరణ్యగర్భోపాస్తిశ్చ తదజ్ఞానాముపసనమ్ ।
 ఇత్యుపాస్తిర్విధాద్యే చ భావనతిశయే సతి ॥ ౨౯౨॥
 హిరణ్యగర్భసాయుజ్యం తాద్రూప్యం ప్రతిపద్యతే ।
 భావనామన్దతాయాం చ తత్సాలోక్యం సమశ్చుతే ॥ ౨౯౩॥
 ద్వితీయే భావనాధిక్యే దేవసాయుజ్యమశ్చుతే
 భావనామధ్యతాయాం చ సమావైశ్చర్యమశ్చుతే ॥ ౨౯౪॥
 తన్మాన్యే చ సలోకత్వమిన్ద్రాదీనాం ప్రపద్యతే ।

ఏవం రహస్యవిద్యోక్తా సమాప్తిమగమచ్ఛుభా ॥ ౨౯౫॥

ఇతి చతుర్దశోఽఉవాకః

ఘృణిః సూర్య ఆదిత్యోమర్చయన్తి తపః సత్యం మధు క్షరన్తి
తద్బ్రహ్మ తదావ ఆపో జ్యోతీ రసోఽమృతం బ్రహ్మ భూర్భువః
సువరోమ్ ।

15.2

ఘృణీర్దీప్తియుతః సూర్యః సూర్య ఇత్యభిధానవాన్ ।

ఆదిత్య ఆదితేః పుత్రః సోఽహమస్మి తథావిధమ్ ॥ ౨౯౬॥

editor: ఓమిత్యస్యార్థమాహ—సోఽహమితి । తథావిధమాదిత్యమిత్యన్వయః

।

ఆదిత్యం పురుషాః సర్వేఽప్యర్చయన్తి ఫలార్థినః ।

తమాదిత్యం సముద్దిశ్య తపః కుర్వన్తి సాధవః ॥ ౨౯౭॥

సమర్చయన్తి నైవేద్యం మధుక్షీరాదికం బుధాః ।

తదాదిత్యాత్మకం వస్తు వేదో వా బ్రహ్మ వా పరమ్ ॥ ౨౯౮॥

editor: పరం బ్రహ్మేత్యన్వయః ।

ఆదిత్యరూపం తచ్చాపో వృష్టినిష్పాదకత్వతః ।

యాః సముద్రాదిగా ఆపో యజ్ఞోత్పిర్దహనాదికమ్ ॥ ౨౯౯॥

మధురాదిరసో యశ్చ యత్సుధాసంజ్ఞకామృతమ్ ।

యద్బ్రహ్మన్నజాతం చ యే చ భూరాదయస్త్రయః ॥ ౩౦౦॥

editor: లోకా ఇతి శేషః

ఆదిత్యరూపం తత్సర్వమోమిత్యర్థః ప్రకీర్తితః ।

ఇతి పంచదశోఽనువాకః

సర్వో వై రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమోఽస్తు ।

పురుషో వై రుద్రః సన్మహా నమో నమః ।

విశ్వం భూతం భువనం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానం చ

యత్ ।

సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో ఆస్తు ॥

24

రుద్రః ప్రసిద్ధో గౌరీశః సర్వః సర్వాత్మకః స్మృతః ॥ ౩౦౧॥

జీవరూపేణ దేహేషు సమస్తేషు ప్రవేశతః ।

editor: సర్వాత్మకత్వే హేతుమాహ—జీవేతి ।

మనోఽస్తు తస్మై రుద్రాయ సర్వరూపాయ శంభవే ॥ 30౨॥

యశ్చిదాత్మాస్తి పురుషో వినాశ్య ప్రకృతిం జడామ్ ।

స భక్తానుగ్రహయైవ రుద్రమూర్త్యావభాసతే ॥ 3౦3॥

సన్మహోఽబాధితం తేజః సదేవేత్యాదికస్త్రతేః ।

అబాధ్యస్వప్రకాశాయ నతిరస్తు పునః పునః ॥ 30౪॥

యజ్జడం విశ్వమస్తీదం యద్భూతం చేతనాత్మకమ్ ।

ఇత్థం చిదచిదాత్మత్వాచ్ఛిత్రం యద్భువనం జగత్ ॥ 30౫॥

తత్రాపి యజ్జగజ్జాతం జాయమానం చ యజ్జగత్ ।

స సర్వోఽపి ప్రపంచోఽయమేష రుద్రో హి వస్తుతః ॥ 30౬॥

న నిరూపయితుం శక్యం తద్ధి తద్వ్యతిరేకతః ।

తస్మై రుద్రాయ మహతే నమోఽస్తు సకలాత్మనే ॥ 30౭॥

ఇతి షోడశోఽనువాకః

కద్రుద్రాయ ప్రచేతనే మీథుష్టమాయ తవ్యనే । వోచేమ

శంతమఽ హృదే ।

సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్తు ॥

25

శ్లాఘూర్థకత్థధాతూత్థం ప్రశంసామాహ కత్పదమ్ ।

తతః ప్రశస్తరుద్రాయ కద్రుద్రాయ ప్రచేతనే ॥ 30౮॥

ప్రకటజ్ఞానయుక్తాయ కామసేక్తృతమాయ చ ।

కామప్రదాయ స్తవ్యాయ స్తోతుం యోగ్యాయ తవ్యనే ॥ 30౯॥

హృదే హృదయవర్తిత్వాత్తద్రూపాయ చ శంతమమ్ ।

వచః సుఖతమం స్తోత్రం కథయామ మహేశ్వర ॥ 3౧౦॥

సర్వో హిత్యాదికం వాక్యం వ్యాఖ్యాతం పూర్వమేవ హి ।

ఇతి సప్తదశోఽనువాకః

నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యపతయేఽమ్బికాపతయ ఉమాపతయే

పశుపతయే నమో నమః ॥

i.v. has hiraNyavarNAya hiraNyarUpAya
after hiraNyabAhave

అత్ర వాహుపదం జ్ఞేయం సమస్తాజ్ఞోపలక్షణమ్ || 300||

సువర్ణమయదేహాయ స్వభక్తానుజిఘ్నక్షయా |

జగన్మాతామ్బిక తస్యాః పతిర్భర్తా సమీరితః || 301||

బ్రహ్మవిద్యాత్మకో దేహస్తస్యాశోచమాపదోదితః |

తాదృశ్యాః స్యామినే తస్మై నతిరస్తు పునః పునః || 303||

అనువాకత్రయేణైవం యే మన్త్రాః పరికీర్తితాః |

తేషాం త్వరితరుద్రాఖ్యా ప్రసిద్ధా మన్తకల్పతః || 304||

editor: మన్తకల్పేష్విత్సర్థః |

రుద్రాధ్యాయజపే జప్యాః కల్పేషు పరికీర్తితాః |

editor: రుద్రాధ్యాయజపశేషత్వేన వినియోగమాహ—రుద్రేతి |

ఇత్యష్టదశోఽనువాకః

footnote ఇతః పరం షట్టింశానువాకపర్వంతం న వివృతమ్ |

ప్రాణానాం గ్రన్థిరసి రుద్రో మా విశాన్తక-

స్తేనాన్నేనాప్యాయస్య ||

74, internet version splits after vishAntakaH

హృదయస్పర్కమస్త్రోఽయమధునా పరికీర్త్యతే || 30౫||

వాయూనామిన్ద్రియాణాం చ దృఢగ్రథనసాధనమ్ |

భవతి త్వమహంకార హృదయస్థానసంస్థితః || 30౬||

తవాభిమానీ రుద్రో యస్తద్రూపస్త్వం వినాశకః |

దుఃఖస్య భూత్వా విశ మాం ప్రవిష్టో మద్వపుర్భవ || 30౭||

అన్నేన తేన భుక్తేన మామాప్యాయస్య వర్ణయ |

editor: త్వం దుఃఖస్య వినాశకో భూత్వేత్వన్వయః |

ఇతి సప్తత్రింశోఽనువాకః

అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషోఽఙ్గుష్ఠం చ సమాశ్రితః |

ఈశః సర్వస్య జగతః ప్రభుః ప్రీణాతు విశ్వభుక్ ||

క్షుదాదిజన్యవిక్షేపే ప్రశాన్తే సతి చేతసః ॥ 3౧౮ ॥

స్వస్వరూపానుసంధానే హేతుర్మన్త ఉదీర్యతే ।

editor: చేతసో విక్షేప ఇత్యన్వయః

హృత్పుణ్డరీకమధ్యస్థం నభః స్వాఙ్గుష్ఠమానకమ్ ॥ 3౧౯ ॥

తత్రావస్థితబుద్ధిశ్చ తావతీ పరికీర్తితా ।

తదవచ్ఛిన్నజీవశ్చ పురుషోఽఙ్గుష్ఠమానకః ॥ 3౨౦ ॥

స్వీయఙ్గానక్రియాశక్త్యా స చాఙ్గుష్ఠం సమాశ్రితః ।

చకారాన్మన్తకం తద్వదేవం చాపాదమన్తకమ్ ॥ 3౨౧ ॥

వ్యాపీత్యర్థః స చోపాధిం వినా వాస్తవరూపతః ।

నియంతా సర్వజగతో విశ్వభుక్ ప్రభురీశ్వరః ॥ 3౨౨ ॥

అనేన భుజనేనాయం ప్రీతో భవతి శాశ్వతః ।

ఇత్యష్టత్రింశోఽనువాకః

మేధా దేవీ జషమాణా న ఆగాద్విశ్వాపీ భద్రా

సుమనస్యమానా ।

త్వయా జష్టా జషమాణా దురుక్తాన్బ్రుహద్వదేమ విదధే సువీరాః

॥

41.1

జీవేశ్వరైక్యఙ్గానాప్త్యై మేధా దేవీ ప్రశస్యతే ॥ 3౨3 ॥

గ్రన్ధార్థధారణే శక్తిర్మేధా తదభిమానినీ ।

దేవీ నః ప్రీయమాణాగాదాయాత్వస్మాన్ప్రృతీశ్వరీ ॥ 3౨౪ ॥

విశ్వమఙ్చుతి విశ్వాపీ సర్వసంగ్రహణక్షమా ।

అనుగ్రాహకమస్మాకమిచ్ఛస్తీ శోభనం మనః ॥ 3౨౫ ॥

భద్రాత ఏవ కల్యాణీ దేవ్యాగచ్ఛతు నః ప్రతి ।

త్వయా జష్టా గృహీతాస్తు వయం దేవబహిఃస్థితాన్ ॥ 3౨౬ ॥

శ్రేయోవిరోధినః శబ్దానభయన్తః సుపుత్రకా ।

editor: గృహీతాః, అనుగృహీతా ఇత్యర్థః ।

సువీరాః సాధుశిష్యాశ్చ విదధేఽనుష్ఠితే సతి ॥ 3౨౭ ॥

యాగే విశుద్ధమనసో బ్రహ్మ యత్కథయామ తత్ ।

త్వయా జప్త ఋషిర్భవతి దేవి
 త్వయా బ్రహ్మగతశ్చిరుత త్వయా ।
 త్వయా జప్తశ్చిత్రం విస్తతే వసు
 సా నో జపస్వ ద్రవిణేన మేధే ॥

41.2

త్వయా దేవి గృహీతోఽము స్యాదతీన్ద్రియదర్శనః ॥ 3౨౮॥

త్వయా జప్తః పుమాన్బ్రహ్మో భవతీహ ప్రజాపతిః ।

editor: అనుగృహీత ఇత్యన్వయః । బ్రహ్మో ; హిరణ్యగర్భ ఇత్యర్థః ।

ఉతాపి చ త్వయా జప్తః ప్రాక్షసమ్పదభవత్యయమ్ ॥ 3౨౯॥

అత ఏవ త్వయా జప్తో గోభూహేమాదికం ధనమ్ ।

లభతే వివిధం మేధే సా త్వం స్వేన గృహాణ నః ॥ 3౩౦॥

editor: స్వేన ; ధనేనానుగృహాణేత్యర్థః ।

ఇత్యేకోనచత్వరింశఽనువాకః

మేధాం మ ఇన్తో దదాతు మేధాం దేవీ సరస్వతీ ।

మేధాం మే అశ్వినావుభావాధత్తాం పుష్కరస్రజా

42.1, internet version has puShkarasrajau ।

మేధాం దదాతు మే శక్రో దత్తాం దేవీ సరస్వతీ ।

ఉభావస్యశ్చినౌ దేవౌ మహ్యాం ప్రయచ్ఛతామ్ ॥ 3౩౧॥

పద్మమాలాసమాయుక్తౌ శిష్టం స్పష్టార్థమీరితమ్ ।

ఇతి చత్వరింశోఽనువాకః

అప్సరాసు యా మేధా గన్ధర్వేషు చ యన్మనః ।

దైవీ మేధా సరస్వతీ స మాం మేధా

సురభిర్బుషతామ్ ॥

42.2

internet version has cha after apsarAsu svAhA here

యా మేధాస్తి సురస్త్రీషు గన్ధర్వేషు చ యన్మనః ॥ 3౩౨॥

మేధాత్మకం దేవనిష్ఠా యా చ మేధా మనుష్యజా ।

మనుష్యేషు బహుజ్ఞేషు స్థితా సా సకలా చ మామ్ ॥ 3౩౩॥

జపతాం నేవతాం మేధా సర్వకామదుఘా సతీ ।

ఇత్యేకచత్వరింశోఽనువాకః

ఆ మాం మేధా సురభిర్విశ్వరూపా హిరణ్యవర్ణా జగతీ జగమ్యా ।
ఊర్జస్వతీ పయసా పిన్వమానా సా మాం మేధా సుప్రతీకా
జషతామ్ ॥

43

మామాగచ్ఛతు మేధేతి క్రియాశ్యాహృతిరిష్యతే ॥ 33౪॥

సురభిః శుభగన్ధాఢ్యా యద్వా కామదుఘా భవేత్ ।
క్షమత్వాహృహువిద్యాయా ధారణే బహురూపిణీ ॥ 33౫॥

సర్వగత్వాజ్జగద్రూపా జగమ్యా పురుషార్థిభిః ।
భృశం గమ్యా బలవతీ క్షీరాదికరసేన మామ్ ॥ 33౬॥

పిన్వమానా ప్రీణయస్తీ సా తాదృగ్గుణసంయుతా ।
మేధా మాం సుసుఖీ భూత్వా జషతాం సేవతాం సదా ॥ 33౭॥

editor: ఊర్జస్వతీత్యస్యార్థో బలవతీతి ।

ఇతి ద్విచత్వరింశోఽధ్యాయః
సద్యోజాతం ప్రపద్యామి సద్యోజాతాయ వై నమః ।
భవే భవే నాతిభవే భవస్వ మామ్ । భవోద్భవాయ నమః ॥

17

మేధావినో జ్ఞానసిద్ధ్యై కథ్యంతే మన్తసత్తమాః ।

సద్యోజాతాభిధం వక్త్రం పశ్చిమం పరమేశితుః ॥ 33౮॥

తద్రూపం పరమేశానం ప్రపద్యామి భజామ్యహమ్ ।
నమోఽస్తు సద్యోజాతాయ పశ్చిమాస్యస్వరూపిణీ ॥ 33౯॥

తత్తజ్జన్మనిమిత్తం మాం న భజస్వ న చోదయ ।
కిం తర్హ్యతిభవే దేవ జన్మాతిక్రమసిద్ధయే ॥ 3౪౦॥

భజస్వ తత్త్వజ్ఞానాయ మాం ప్రేరయ మహేశ్వర ।

ఇతి త్రిచత్వరింశోఽధ్యాయః

వామదేవాయ నమో జ్యేష్ఠాయ నమః రుద్రాయ

నమః కాలాయ నమః కలవికరణాయ నమో బలవికరణాయ నమో

బలప్రమథాయ నమః సర్వభూతదమనాయ నమో

మనోన్మనాయ నమః ॥

18

internet version sums more: shreShThAya namo before rudrAya,

balAya namo before balapramathAya

ఉదగ్వక్తాత్మకో జ్ఞేయో వామదేవః ప్రకీర్తితః || 3౪౧||

తద్విగ్రహవిశేషాః స్యురేతే జ్యేష్ఠదినామకాః |

వామదేవ్యాదిశక్తీనాం నవానాం శివపీఠకే || 3౪౨||

పతయో నవ తేభ్యోఽపి నమస్కారోఽస్తు నిత్యశః |

ఇతి చతుశ్చత్వరింశోఽధ్యాయః

అఘోరేభ్యోఽథ ఘోరేభ్యో ఘోరఘోరతరేభ్యః సర్వతః శర్వ

సర్వేభ్యో నమస్తే అస్తు రుద్రరూపేభ్యః ||

19

అఘోరణామకో దేవో దక్షిణాస్యాత్మకః శివః || 3౪3||

తద్విగ్రహో అఘోరాః స్యుః ప్రశాంతాః సాత్వికత్వతః |

అన్యే తు రాజసత్వేన ఘోరాః స్యురపరే పునః || 3౪౪||

ఘోరాదపి ఘోరతరాస్తామసత్వేన హేతునా |

హే శర్వ రుద్రరూపేభ్య సర్వేభ్యస్తేభ్య ఏవ చ || 3౪౫||

సర్వతః సర్వదేశేషు సర్వదా నతిరస్తు నః |

ఇతి పంచుచత్వరింశోఽధ్యాయః

తత్పురుషాయ విద్మహే మహాదేవాయ ధీమహి | తన్నో రుద్రః

ప్రచోదయాత్ ||

20

అత్ర తత్పురుషో నామ ప్రాగ్వక్తాత్మక ఈరితః || 3౪౬||

ద్వితీయార్థే చతుర్థీ స్యాత్తాదృశం విద్మహే శివమ్ |

గురుశాస్త్రముఖాజ్ఞాత్వా మహాదేవం చ ధీమహి || 3౪౭||

ధ్యాయేమ తస్మాద్రుద్రో నః ప్రేరయత్వాత్మసంవిదే |

ఇతి షట్పత్వరింశోఽనువాకః

ఈశానః సర్వవిద్యానామీశ్వరః సర్వభూతానాం

బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోఽధిపతిర్బ్రహ్మ శివో మే అస్తు సదా శివోమ్

21

ఊర్ధవవక్త్రో మహాదేవో వేదశాస్త్రాదికాశ్చ యాః ॥ 3౪౮॥
 చతుఃషష్ఠికలాస్తాసామీశానః స్యాన్నియామకః ।
 ఈశ్వరః సర్వభూతానాం నియంతా సర్వదేహినామ్ ॥ 3౪౯॥
 వేదస్యాప్యధికత్వేన పాలకో బ్రహ్మణస్తథా ।
 ప్రజాపతేరధిపతిర్భ్రహ్మఖ్యః పరమేశ్వరః ॥ 3౫౦॥
 శివో మమానుగ్రహాయ శాన్తో భవతు సర్వదా ।
 సదాశివో స ఏవాహం భవామి పరమేశ్వరః ॥ 3౫౧॥

editor: ఓమ్ ; అహం భవామీత్యర్థః

ఇతి సప్తచత్వరింశోఽధ్యాయః
 ఇత్థం పంచ బ్రహ్మమన్త్రాః పంచవక్త్రనిరూపకాః ।
 తత్త్వధీహేతవః ప్రోక్తాస్తజ్ఞానప్రతిబంధకమ్ ॥ 3౫౨॥
 బ్రహ్మహత్యాది యత్పాపం తద్వినాశనహేతవః ।
 త్రిసుపర్ణాభిధా మన్త్రా వక్ష్యన్తే బోధసిద్ధయే ॥ 3౫3॥
 బ్రహ్మమేతు మామ్ । మధుమేతు మామ్ । బ్రహ్మమేవ మధుమేతు మామ్ ।
 యాస్తే సోమ ప్రజా వత్సోఽభి సో అహమ్ । దుఃష్షప్పహన్
 దురుష్షహ ।
 యాస్తే సోమ ప్రాణాస్తాం జహోమి ।
 త్రిసుపర్ణమయాచితం బ్రాహ్మణాయ దద్యాత్ । బ్రహ్మహత్యాం వా
 ఏతే ఘ్నన్తి । యే బ్రాహ్మణాస్త్రీసుపర్ణం పఠన్తి । తే సోమం
 ప్రాప్నువన్తి ।
 ఆ సహస్రాత్పజ్జ్కం పునన్తి । ఓమ్ ॥

38

మామేతు పరమం బ్రహ్మ మధు మాధుర్యసంయుతమ్ ।
 పరమానందరూపం యన్మామవాప్నోతు వస్తు తత్ ॥ 3౫౪॥
 అత్యంతమర్థభేదోఽస్తి న బ్రహ్మమధుశబ్దయోః ।
 అఖణ్డైకరసం వస్తు మామేతు ప్రతిపద్యతామ్ ॥ 3౫౫॥
 editor: బ్రహ్మమేవేత్యాదివాక్యస్వార్థమాహ—అత్యంతమిత్యాదినా ।
 యాస్తుమా బ్రహ్మవిద్యాఖ్యా తద్యుక్త పరమేశ్వర ।

తవ దేవమనుష్యాద్యాః ప్రజా యాః సన్తి తా అపి || 3౫౬ ||

సోఽహం వత్సో బాలకః స్యాం తాసాం మధ్యే హి బాలవత్ |
అహం త్వత్కరణాయోగ్యస్తస్మాత్సంసారఘాతక || 3౫౭ ||

దుఃఖం వినాశయాత్యస్తం హే సోమ పరమేశ్వర |
editor: శ్రుతో అభీతి ; అఖిలక్ష్యేత్యర్థః | దురుష్వహా ;

దుఃఖముత్కర్షేణాభిభవ |
వర్ణవికారశ్చాన్దనః | తదిదమాహ—దుఃఖం
వినాశయాత్యస్తమితి |

తే ప్రాణవృత్తయో యాః స్యుస్తదీయాస్త్యత్కృతత్వతః || 3౫౮ ||

జహోమి త్వయి తాన్ ప్రాణాన్మనో వాగాదయో హి మే |
త్వయా వినిర్మితత్వేన త్వదీయా ఏవ తానతః || 3౫౯ ||

త్వయ్యేవ సంహరామీశ విషయేభ్యో నిరుధ్య తాన్ |
త్వదేకచిత్తో భూయాసం తథైవానుగృహోణ మామ్ || 3౬౦ ||

త్రిసుపర్ణస్య మస్త్రస్య మాహాత్యం బ్రహ్మణోదితమ్ |
నాపుష్టః కస్యచిద్ బ్రూయాదితి శాస్త్రానుసారతః || 3౬౧ ||

కృతాయాం శిష్యయాఞ్చాయాం పశ్చాద్విద్యోపదిశ్యతే |
ఇమం తు త్రిసుపర్ణాఖ్యం మస్త్రం యాఞ్చాం వినైవ చ || 3౬౨ ||

విప్రామోపదిశేత్తేన హ్యుపదేశేన యే ద్విజాః |
త్రిసుపర్ణం జపన్యేతే ఘ్నున్తి బ్రహ్మవధం ద్విజాః || 3౬౩ ||

తతః పాపేన రహితాః సోమయోగం వ్రజన్తి తే |
ఉమాసహితమీశానం ప్రాపువన్తితి కించన || 3౬౪ ||

యస్యాం పక్షౌక్తే బ్రాహ్మణానాముపవిష్టా భవన్తి తామ్ |
సహస్రద్విజపర్యంతాం పక్షిం శుద్ధాం ప్రకుర్వతే || 3౬౫ ||

తస్మాదోం ప్రణవార్థోఽస్య పరమాత్మైవ దేవతా
త్రిసుపర్ణాఖ్యమస్త్రస్యేత్యేవం మన్తార్థ ఈరితః || 3౬౬ ||

బ్రహ్మ మేధయా | మధు మేధయా | బ్రహ్మమేవ మధుమేధయా |
అద్యానో దేవ సవితః ప్రజావత్సావీః సౌభగమ్ | పరా
దుఃష్వప్నియః సువ | విశ్వాని దేవ సవితర్ధురితాని

పరాసువ | యద్భద్రం తన్మ తాన్మామా? ఆసువ
 మధువాతా ఋతాయతే మధుక్షరన్తి సిన్ధవః | మాధ్వీర్షః
 సన్వోషధీః | మధు నక్తముతోషసి మధుమత్పార్థివః
 రజః | మధుద్యౌరన్తు నః పితా | మధుమాన్వో
 వనస్పతిర్మధుమాః
 ఆన్తు సూర్యః | మాధ్వీర్గావో భవన్తు నః |
 య ఇమం త్రిసుపర్ణమయాచితం బ్రాహ్మణాయ దద్యాత్ |
 భ్రూణహత్యాం వా ఏతే ఘ్నన్తి |
 యే బ్రాహ్మణాస్త్రీసుపర్ణం పఠన్తి | తే సోమం ప్రాప్నువన్తి | ఆ
 సహస్రాత్పక్ష్యం పునన్తి | ఓమ్ ||

39 (appears twice in the book version)

గురూపదిష్టవాక్యస్య తదర్థస్య చ ధారణే |
 స్యక్తిర్దేహ తయా బ్రహ్మ లభ్యతాం పరమేశ్వరః || 3౬౭||
 మధిస్త్వాదికవాక్యస్య వ్యాఖ్యానం పూర్వవద్భవేత్ |
 ఆద్యేత్యాద్యా ఋచః పఞ్చ వ్యాఖ్యాతాః పూర్వమేవ చ || 3౬౮||
 editor: పుర్వమేవ ; అణోరణీయానిత్యనువాక ఇత్యర్థః |
 వధో బ్రాహ్మణగర్భస్య రాజగర్భస్య వా భవేత్ |
 భ్రూణహత్యావశిష్టం తు యథాపూర్వం విబుధ్యతామ్ || 3౬౯||
 ఇత్యేకోనపఞ్చశోఽనువాకః
 బ్రహ్మ మేధవా | మధు మేధవా | బ్రహ్మమేవ మధు మేధవా |
 బ్రహ్మ దేవానాం పదపీః కపీనా-
 మృషీర్విప్రాణాం
 మహిషో మృగాణామ్ |
 శ్యేనో గృద్ధాణాః స్వధితీర్వనానాః
 సోమః పవిత్రమత్యేతి రేభన్ ||
 హః సః శుచిషద్వసురన్తరిక్షస-
 ధ్ధోతా వేదిషదతిథిర్దురోణసత్ |
 నృషద్వరసదృతసద్యోమసదబ్జా
 గోజా ఋతజా అర్విజా ఋతం బృహత్ ||

40.1, 2, 3

య ఇమం త్రిసుపర్ణమయాచితం బ్రాహ్మణాయ దద్యాత్ |
 వీరహత్యాం వా ఏతే ఘ్నున్తి |
 యే బ్రాహ్మణాస్త్రీసుపర్ణం పఠన్తి | తే సోమం ప్రాప్నువన్తి |
 ఆసహస్రాత్ పక్ష్మిం పునన్తి | ఓమ్ ||

40.6

i.v.: ya idaM tri ...

మేధశబ్దితయజ్ఞోఽస్యాస్తీతి మేధవదుచ్యతే |
 యజ్ఞాదిజన్యజ్ఞానన్య బ్రహ్మణో విషయత్వతః || 3౭౦||
 బ్రహ్మ మేధవదిత్యేతజ్ఞేయం శేషం తు పూర్వవత్ |
 బ్రహ్మేత్యాది యద్బుద్ధ్వన్వం తదపి వ్యాకృతం పురా || 3౭౧||
 వేదశాస్త్రపరిజ్ఞాతా తదనుష్ఠానతత్పరః |
 విప్రోఽభిషిక్తో రాజా వా వీరోఽన్యత్పూర్వవద్భవేత్ || 3౭౨||
 బ్రహ్మహత్యాదిదోషా యే బ్రహ్మధీప్రతిబన్ధకాః |
 త్రిసుపర్ణాఖ్యమన్త్రాః స్యున్తన్మహాపాతకాన్తకాః || 3౭3||
 విప్రమాత్రవధన్తత్ర బ్రహ్మహత్యా తతోఽధికా |
 భ్రూణహత్యా వీరహత్యా తస్యా అప్యధికా స్మృతా || 3౭౪||
 త్రిసుపర్ణాఖ్యమన్త్రాణాం యావజ్జీవయపాన్పుణామ్ |
 అప్యేతాదృశపాపానాం వినివృత్తిర్భవేద్ ధ్రువమ్ || 3౭౫||
 సురాపానాదిపాపానాం నివృత్తిరితి కా కథా |
 editor: పాపానామ్ ; పాతకానామిత్యర్థః |
 ఇతి పఞ్చాశోఽనువాకః
 footnote ఇతః పరమేకషష్టితమానువాకపర్వన్తం న వివృతమ్ |
 footnote యద్యపి త ఆరభ్య 'న్యాస ఏవాత్యరేచయద్య ఏవం
 వేదేత్సుపనిషత్'
 ఇత్యన్తమేకం వాక్యం, తథాపి వివృతసౌకర్యాయ ఖణ్ణశో విభజ్య
 నిర్దిష్టమ్ |
 సత్యం పరం పరః సత్యః సత్యేన న
 సువర్గాల్లోహాచ్ఛ్యవన్తే

కదాచన సతాః హి సత్యం తస్మాత్సత్యే రమన్తే

78.1

నరస్య జ్ఞానయోగ్యస్య మహాపాపాదినాశతః || 32౬ ||

పరమేత్కృష్టతాం వక్తుం న్యాసస్య జ్ఞానహేతుషు |

సత్యాద్యేకాదశోత్కృష్టా వక్తవ్యా జ్ఞానహేతవః || 32౭ ||

editor: నరస్య వక్తవ్యా ఇత్యన్వయః | ప్రతియోగిత్యేనేతి శేషః |

ప్రథమం సాధనం తత్ర సత్యమత్ర నిరూప్యతే |

యథాదృష్టం ప్రమాణేన తథోక్తిః సత్యముచ్యతే || 32౮ ||

పుమర్థహేతుషూత్కృష్టం పరం తచ్చ ప్రకీర్తితమ్ |

తత్రాదర్థార్థం భూయశ్చ పరం సత్యమితిరితమ్ || 3౨౯ ||

యద్వా యథా పరం బ్రహ్మబాధ్యం సత్యమిదం తథా |

వ్యావహారికబాధస్య రాహిత్యేన ప్రకృష్టతామ్ || 3౩౦ ||

వివక్షిత్వా పరం సత్యమితి దృష్టాన్తతః స్మృతమ్ |

యావజ్జీవం యథార్థోక్త్యా స్వర్గలోకాత్కదాచన || 3౩౧ ||

న ప్రచ్యుతాః స్యురనే తు స్వర్గం ప్రాప్యాపి పుణ్యతః |

అనృతప్రోక్తిదోషేణాననుభూయైవ కర్మణః || 3౩౨ ||

ఫలం పూర్వతయా స్వర్గాచ్చ్యవన్తేనృతవాదినః |

యథార్థవచనం యస్మాత్సతాం సన్మార్గవర్తినామ్ || 3౩౩ ||

సంబన్ధి తస్మాత్కేచిత్తు సతామిదమితి శ్రుతేః |

editor: శ్రుతేః ; వ్యుత్పత్తేరిత్యర్థః |

ఉత్కృష్టహేతుర్మోక్షస్య సతోక్తిరితి వాదినః || 3౩౪ ||

సత్యే రమన్తే క్రీడన్తే తస్మిన్నేవ మనీషిణః |

editor: ఇతి వాదినః కేచిన్మనీషిణః తస్మిన్నేవ సత్యే రమన్త ఇత్యన్వయః |

మోక్షస్యేతి ; మోక్షహేతుజ్ఞానస్య హేతురిత్యర్థః | ఏవమగ్రేఽపి |

తప ఇతి తపో నానశనాత్పరం యద్ధి పరం తపస్తద్

దుర్ధర్షం తద్ దురాధష తస్మాత్తపసి రమన్తే

78.2

ఏకం మతం కీర్తయిత్వా ద్వితీయం మతముచ్యతే || 3౩౫ ||

తపః పరం మోక్షహేతురితి కేచిత్ప్రచక్షతే |
 తీర్థయాత్రాజపాదీని తపాంస్యన్యాని భూరిశః || 3౮౬||

తథాప్యనశనం తేషు సమన్తేషు పరం భవేత్ |
 ఉపవాసాదనశనాన్న పరం విద్యతే తపః || 3౮౭||

కృచ్ఛాదికం యత్తపోఽస్తి తతోఽథుం శక్యమేవ న |
 అత ఏవ దురాధర్షమాసమన్తాచ్ఛరీరిణామ్ || 3౮౮||

తస్య సోఢుమశక్యత్వం సర్వేషామనుభూయతే |
 తస్మాత్కేచిద్రమన్తేఽస్మిన్ కృచ్ఛుచ్ఛాన్తాయణదికే || 3౮౯||

editor: తస్య ; తపస ఇత్యర్థః |

దమ ఇతి నియతం బ్రహ్మచారిణస్తస్మాద్దమే రమన్తే
 78.3

దమో వాహ్యేన్ద్రియాణాం స్యాద్విషయేభ్యో నివర్తతమ్ |
 స ఏవ ముక్తిహేతుః స్యాదితి నైష్ఠకవర్ణనః || 3౯౦||

మన్యన్తే సర్వదా తస్మాద్దమన్తే దమ ఏవ తే |
 శమ ఇత్యరణ్యే మునస్తమాచ్ఛమే రమన్తే

78.4

క్రోధాదిదోషరాహిత్యం మనసః శమ ఉచ్యతే || 3౯౧||

స ఏవ ముక్తిహేతుః స్యాదిత్యరణ్యనివాసినః |
 మన్యన్తే మునయస్తస్మాద్దమన్తే శమ ఏవ తే || 3౯౨||

దానమితి సర్వాణి భూతాని ప్రశాంతి దానాన్నాతిదుష్కరం
 తస్మాద్దానే రమన్తే

78.5

స్వీయానాం భూగవాదీనాం శాస్త్రప్రోక్షేన వర్తమానా |
 స్వస్వస్య త్యాగపూర్వం యత్పరస్వత్వప్రసజ్జనమ్ || 3౯3||

తద్దానమేవ పరమం మత్వా మోక్షస్య సాధనమ్ |
 స్తువన్తి సకలా దానాదత్యంతం నాస్తి దుష్కరమ్ || 3౯౪||

దృశ్యన్తే ధనరక్షార్థం త్యజన్తోఽనూనపి ప్రియాన్ |
 తస్మాద్గోభూహిరణ్యాదేర్దానే సక్తిం ప్రకుర్వతే || 3౯౫||

ధర్మ ఇతి ధర్మేణ సర్వమిదం పరిగృహీతం
ధర్మాన్నాతిదుశ్చరం తస్మాద్ధర్మే రమన్తే

78.6

స్మృత్యాద్యుక్తం తటాకాదేర్నిర్మాణం ధర్మ ఉచ్యతే |
స ఏవ ముక్తిహేతుః స్యాదితి రాజాదయో నరాః || 3౯౬||

మన్యన్తే తేన ధర్మేణ గృహీతం సకలం జగత్ |
తుష్యన్తి స్నానపానాద్వైర్నరపక్షిమృగాదయః || 3౯౭||

నైవాస్తి దుశ్చరం తస్మాత్ప్రభవోఽస్మిన్ రతాస్తతః |
ప్రజన ఇతి భూయాఽసస్తస్మాద్భూయిష్ఠాః ప్రజాయన్తే
తస్మాద్భూయిష్ఠాః ప్రజననే రమన్తే

78.7

ప్రజనం తనయాదీనాముత్పాదనమితీర్యతే || 3౯౮ |
తస్యైవోత్తమహేతుత్వం మన్యన్తే బహవో జనాః |
దరిద్రైర్ధనైకైః శిష్టైరశిష్టైశ్చ ప్రవృత్తితః || 3౯౯||

editor: ప్రవృత్తితః ; పుత్రాద్యుత్పాదన ఇతి శేషః |
తస్మాదేకైకతోకస్య యాజన్తే బహవః ప్రజాః
తస్మాద్రమన్తే బహవః పుత్రాద్యుత్పాదనే నరాః || ౪౦౦||

అగ్నయ ఇత్యాహ తస్మాదగ్నయ ఆధాతవ్యా
78.8

అగ్నయో గార్హపత్యాద్యాః పరమా ముక్తిహేతవః |
ఇత్యాహ వైదికః కశ్చిత్తస్మాద్ధేతోర్గృహస్థితైః || ౪౦౧||

అగ్నయో గార్హపత్యాద్యా ఆధాతవ్యా భవన్తి తే |
editor: వైదికః , వేదార్థపరః | గృహస్థితైః ; గృహస్థారిత్యర్థః |

అగ్నిహోత్రమిత్యాహ తస్మాదగ్నిహోత్రే రమన్తే
78.9

ఆహితేఽగ్నావనుష్ఠేయో హోమః స్యాదగ్నిహోత్రకమ్ || ౪౦౨||

తదుత్తమం ముక్తిహేతురితి కశ్చన వైదికః |
ఆహ తస్మాదగ్నిహోత్రే రమన్తే గృహిణః సదా || ౪౦3||

యజ్ఞ ఇతి యజ్ఞేన హి దేవా దివం గతాస్తస్మాద్యజ్ఞే రమన్తే

78.10

జ్యోతిష్టామాదికో యజ్ఞః పరమో మోక్షసాధనమ్ ।
 ఇతి కేచన మన్యన్తే వేదార్థాసక్తమానసాః ॥ ౪౦౪॥
 యస్మాదాధునికా దేవాః పూర్వానుష్ఠితయజ్ఞతః ।
 స్వర్గలోకం గతాస్తస్మాద్యజ్ఞే కేచిద్ బుధా రతాః ॥ ౪౦౫॥
 మానసమితి విద్వాః^౪ సస్తస్మాద్విద్వాః^౪ స ఏవ మానసే రమన్తే

78.11

విద్వాంసః సగుణజ్ఞాః స్యుర్మనఃసాధ్యం తు మానసమ్ ।
 ఉపాసనం పరం హేతురిత్యేతే మేనిరే బుధాః ॥ ౪౦౬॥
 editor: బుధాః ; సగుణబ్రహ్మవిద ఇత్యర్థః ।
 తస్మాత్మానస ఏవైకే సమాసక్తా మనీషిణః ।
 వైదికోపాస్తిభాగస్య తాత్పర్యజ్ఞానశాలినః ॥ ౪౦౭॥

న్యాస ఇతి బ్రహ్మ బ్రహ్మ హి పరః పరో హి బ్రహ్మ తాని వా
 ఏతాన్యవరాణి తపా^౪ సి న్యాస ఏవాత్యరేచయత్

78.12

వైధానాం కర్మణాం త్యాగో విధినా న్యాస ఉచ్యతే ।
 న్యాస ఏవోత్తమో ముక్తేర్లేతుః స్యాదితి మన్యతే ॥ ౪౦౮॥
 బ్రహ్మ హిరణ్యగర్భో^౭యం స బ్రహ్మ పర ఏవ హి ।
 న తు జీవో యథా తతన్మతజ్ఞైః ప్రాక్ సమీరితః ॥ ౪౦౯॥
 యద్యప్యసౌ దేహధారీ తథాపి పర ఏవ హి ।
 తత్సమానజ్ఞానవత్త్వాత్తచ్చిష్యత్వేన హేతునా ॥ ౪౧౦॥
 సత్యాదీని తపాంస్యేవ నికృష్టాని తథాప్యతః ।
 editor: తథాపి న్యాసాన్నికృష్టా ఇత్యర్థః ।
 సంయాస ఏవ సర్వాణి తాన్యతిక్రాంతవానయమ్ ॥ ౪౧౧॥
 ఆధిక్యతారతమ్యం చ తత్ర విశ్రాంతమిష్యతే ।
 య ఏవం వేదేత్యుపనిషత్ ॥
 ఉపసంహరతీదాసీముక్తముత్తమసాధనమ్ ॥ ౪౧౨॥
 సర్వేభ్యః సాధన్వేభ్యశ్చ సంన్యాసస్య ప్రకృష్టతామ్ ।

యో వేద తస్య విదుష ఇత్యేవం పరికీర్తితా ॥ ౪౧౩॥

విద్యా రహస్యరూపా స్యాదిత్యర్థః సద్భిరీరితః ।

ఇతి ద్విషష్టతమోఽనువాకః

ప్రాజాపత్యో హారుణిః సుపర్ణేయః ప్రజాపతిం పితరముపససార కిం

భగవన్తః పరమం వదన్తీతి తస్మై ప్రోవాచ

79.1

ప్రాగుక్తమోక్షహేత్వర్థముపపాదయితుం శ్రుతిః ॥ ౪౧౪॥

ఆఖ్యాయికాం ప్రవక్తయేషా గురుశిష్యోక్తిగర్భిణీమ్ ।

ఆరుణ్యాఖ్యః సుపర్ణాయాస్తనయశ్చ ప్రజాపతేః ॥ ౪౧౫॥

గురూపసదనం చక్రే పప్రచ్ఛ తదనన్తరమ్ ।

పూజ్యా మరర్షయో ముక్తేః సాధనేష్వఖిలేషు చ ॥ ౪౧౬॥

కిముత్కృష్టం వదన్తీతి తస్మై గురురువాచ సః ।

సత్యేన వాయురావాతి సత్యేనాదిత్యో రోచతే దివి సత్యం వాచః

ప్రతిష్ఠా సత్యే సర్వం ప్రతిష్ఠితం తస్మాత్సత్యం పరమం

వదన్తి

79.2

సాధనేషు తదుక్తేషు ప్రథమం వక్తి సాధనమ్ ॥ ౪౧౭॥

యోఽన్తరిక్షేఽధునా వాతి స వాయుః పూర్వజన్మని ।

హరః సన్సత్యవాదిత్వం పరిపాల్యైవ సత్యతః ॥ ౪౧౮॥

సమ్రాప్య వాయుదేవత్వం లోకానుగ్రహవాఙ్చయా ।

సదా చరతి సూర్యోఽపి పూర్వానుష్ఠితసత్యతః ॥ ౪౧౯॥

దివి ప్రకాశతే సత్యం ప్రతిష్ఠా వాచ ఉచ్యతే ।

వాచోక్తమన్వతం త్వన్వైర్నిరాక్రియత ఇత్యతః ॥ ౪౨౦॥

ప్రతిష్ఠా న హి వాచః స్యాత్సత్యే సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ ।

సమస్తవ్యవహారోఽపి సత్యవాచి ప్రతిష్ఠితః ॥ ౪౨౧॥

తస్మాత్కేచిత్సత్యమేవ ప్రకృష్టం సాధనం జగుః ।

editor: అతోఽన్వతం న హి వాచః ప్రతిష్ఠేత్యన్వయః ।

తపసా దేవా దేవతామగ్ర ఆయన్ తపసార్షయః

సువరన్వవిన్దన్తపసా

సపత్నాన్పుణుదామారాతీస్తపసి సర్వం ప్రతిష్ఠితం
తస్మాత్తపః పరమం వదన్తి

79.3

తత్రాసంతుష్టతాం దృష్ట్వా ద్వితీయం ప్రాహ సాధనమ్ || ౪౨౨||

editor: ముఖవికాసరాహిత్యలక్షణమపరితోషమారుణేర్దృష్ట్వైత్యర్థః |

దేవా దేవత్వమధునా సమ్ప్రాప్తాః పూర్వజన్మని |

అనుష్ఠితేన తపసా కృచ్ఛచ్చాన్త్యాయణాదినా || ౪౨౩||

పూర్వార్జితేన తపసా స్వర్గం ప్రాప్తా మహర్షయః |

వయం చ తపసా శత్రూన్ ద్రవ్యలాభవిరోధినః || ౪౨౪||

నరాంశ్చాత్ర నిరాకుర్మః సమస్తం తపసి స్థితమ్ |

తస్మాద్వదన్త్యనశనం పరమం మోక్షసాధనమ్ || ౪౨౫||

editor: తపనేతి ; అభిచారరూపతపనేత్యర్థః |

దమేన దాన్తాః కిల్బిషమవధూన్వన్తి దమేన బ్రహ్మచారిణః

సువరగచ్ఛన్ దమో భూతానాం దురాధర్షం దమే సర్వం

ప్రతిష్ఠితం తస్మాద్దమః పరమం వదన్తి

79.4

పూర్వత్రాపరితోషేణ సాధనాన్తరముచ్యతే |

దుఃశకం సర్వతః సోఢుం దురాధర్షం దమో భవేత్ || ౪౨౬||

అపేక్షతం ఫలం సర్వం దమ ఏవ పరిష్ఠితమ్ |

శమేన శాన్తాః శివమాచరన్తి శమేన నాకం

మునయోఽన్వవిన్దన్త్యుమ్మో

భూతానాం దురాధర్షం శమే సర్వం ప్రతిష్ఠితం

తస్మాచ్ఛమః పరమం వదన్తి

79.5

క్రోధాదిరహితాశ్చిత్తే పుమర్థం ప్రాప్నుయుర్నరాః || ౪౨౭||

శమేన స్వర్గమగమన్నారదాద్యా మునీశ్వరాః |

దానం యజ్ఞానాం వరూఢం దక్షిణా లోకే దాతారః

సర్వభూతాన్యపజీవన్తి దానేనారాతీరపానుదన్త దానేన

ద్విషన్తో మిత్రా భవన్తి దానే సర్వం ప్రతిష్ఠితం తస్మాద్దానం

పరమం వదన్తి

79.6

గోహిరణ్యాదిదానం స్యాద్యజ్ఞానాం దక్షిణా తతః ॥ ౪౨౮॥

శ్రేష్ఠం లోకేఽపి దాతారం వేదశాస్త్రవిదో జనాః ।

మూఢాశ్చైవోపజీవన్తి భటానాం ధనదానతః ॥ ౪౨౯॥

నృపాః శత్రూన్నిరాచక్రుః ప్రబలా యే ద్విషన్తి తే ।

ధనదానేన సంతుష్టా భవన్తి సుహృదో జనాః ॥ ౪౩౦॥

ధర్మో విశ్వస్య జగతః ప్రతిష్ఠా లోకే ధర్మిష్ఠ ప్రజా

ఉపసర్పన్తి ధర్మేణ పాపమపనుదతి ధర్మే సర్వం ప్రతిష్ఠితం

తస్మాద్ధర్మం పరమం వదన్తి

79.7

తటాకాదికనిర్మాణం ధర్మ ఇత్యేవమీరితమ్ ।

స సర్వప్రాణిజాతస్య ప్రతిష్ఠా శ్రేయ ఉచ్యతే ॥ ౪౩౧॥

ఉపజీవన్తి ధర్మిష్ఠం లోకే సర్వాః ప్రజా నరాః ।

ధర్మాధర్మవివేకార్థముపగచ్ఛన్తి సర్వశః ॥ ౪౩౨॥

ప్రాయశ్చిత్తేన ధర్మేణ నాశయన్తి చ కిల్బిషమ్ ।

ప్రజననం వై ప్రతిష్ఠా లోకే సాధు ప్రజాయాస్తన్తుం తన్వానః

పితృణామనుణో భవతి తదేవ తస్యాన్మణం తస్మాత్ప్రజననం

పరమం వదన్తి

79.8

పుత్రోత్పాదనమేవేదం ప్రతిష్ఠా గృహీనాం భవేత్ ॥ ౪౩౩॥

గృహకృత్యస్య నిర్వోధా పుత్ర ఏవ న హీతరః ।

జయో మనుష్యలోకోఽయం పుత్రేణైవేతి హి శ్రుతిః ॥ ౪౩౪॥

పుత్రప్రాప్తాదిరూపా స్యాత్ప్రజా తస్యాః పరంపరామ్ ।

యథాశాస్త్రం వితన్వానః పితృణామనుణో భవేత్ ॥ ౪౩౫॥

ఋణం తదీయంపుత్రేణ సమ్యక్ప్రత్యర్పితం భవేత్ ।

పుత్రోత్పాదనమేవ స్యాదృణాపాకరణం పితుః ॥ ౪౩౬॥

అగ్నయో వై త్రయీ విద్యా దేవయానః పన్థా గార్హపత్య ఋక్

పృథివీ రథస్తరమన్వాహార్యపచనః యజరస్తరిక్షం

వామదేవ్యమాహవసీయః సామ సువర్గో లోకో బృహత్తస్మాదగ్నీన్

పరమం వదన్తి

79.9

త్రయోఽగ్నయస్త్రయీ విద్యా వేదైకవిహితత్వతః |
వేదత్రయోక్తకర్మాణి యాని తత్సాధనత్వతః || ౪౩౭||

దేవత్వప్రాపకో మార్గో యాగద్వారేణ కీర్తితః |
కించాయం గార్హపత్యోఽగ్నిర్పగ్వేదాత్మక ఈరితః || ౪౩౮||

పృథ్వీలోకస్వరూపశ్చ యద్రథస్తరసామ తత్ |
editor: సామేతి ; సామాత్మక ఇత్యర్థః |
దక్షిణాగ్నిర్జయుర్వేదశ్చాన్తరిక్షాత్మకః స్మృతః || ౪౩౯||

వామదేవాఖ్యసామాత్మా భవతీతి ప్రశస్యతే |
సామదేవః స్వర్గలోకో బృహత్సామేతి యత్ త్రయమ్ || ౪౪౦||

తదాత్మాహవనీయః స్యాదిత్యసౌ చ ప్రశస్యతే |
అగ్నిహోత్రః సాయం ప్రాతర్గృహాణాం నిష్కృతిః సిష్టః
సుహుతం యజ్ఞక్రతూనాం ప్రాయణః సువర్గస్య లోకస్య
జ్యోతిస్తస్మాదగ్నిహోత్రం పరమం వదన్తి

79.10

అగ్నిహోత్రం కృతం సాయం ప్రాతశ్చ గృహానిష్కృతిః || ౪౪౧||

అగ్నిహోత్రస్య విరహే క్షుధితోఽగ్నిర్గృహాన్దహేత్ |
త్రయసాధనమూల్యం తు నిష్కృతిః పరికీర్త్యతే || ౪౪౨||

యాగో ద్రవ్యపరిత్యాగో దేవముద్దిశ్య కీర్తితః |
తత్తద్భవ్యస్య దహనే ప్రక్షిపో హోమ ఉచ్యతే || ౪౪౩||

యజ్ఞానాం చ క్రతూనాం చ ప్రారమ్భకమిదం స్మృతమ్ |
అత ఏవాగ్నిహోత్రం స్యాత్స్వర్గలోకప్రకాశకమ్ || ౪౪౪||

editor: అగ్నోధేయమగ్నిహోత్రం దర్శపూర్ణమాసావగ్రయణం చాతుర్మాస్యాని
నిరూఢపశుబంధః

సౌత్రామపి చేతి సప్త హవిర్యజ్ఞాః | క్రతుశబ్ధో యూపవస్తు
సోమయాగేషు రూఢః |

అగ్నిష్టోమోఽత్యగ్నిష్టోమ ఉక్త్యః షోడశీ
వాయపేయోఽతిరాత్రోఽప్తోర్యామశ్చేతి సప్త

సోమసంస్థాః క్రతవః ।

యజ్ఞ ఇతి యజ్ఞో హి దేవానాం యజ్ఞేన హి దేవా దివం గతా
యజ్ఞేనాసురానపానుదన్త యజ్ఞేన ద్విషన్తో మిత్రా భవన్తి యజ్ఞే
సర్వం ప్రతిష్ఠితం తస్మాద్భ్యజ్ఞం పరమం వదన్తి

79.11

ఉత్తమం సాధనం యజ్ఞ ఇతి కేచిత్ప్రచక్షతే ।
యజ్ఞః ప్రియో హి దేవానాం తే హి దేవా దివం గతాః ॥ ౪౪౫॥

పూర్వానుష్ఠితయజ్ఞేన స్వర్గలోకం ప్రపేదిరే ।
జ్యోతిష్టోమేన యజ్ఞేన సర్వకామాప్తిహేతునా ॥ ౪౪౬॥

ద్విషత్ప్రశాన్తికామస్య నిత్రాః స్యుర్ద్విషకారిణః ।
మానసం వై ప్రాజాపత్యం పవిత్రం మానసేన మనసా సాధు
పశ్యతి ఋషయః ప్రజా అస్పృజన్త మానసే సర్వం ప్రతిష్ఠితం
తస్మాన్నానసం పరమం వదన్తి

79.12

ప్రాజాపత్యపదప్రాప్తేః సాధనం స్యాదుపాసనమ్ ॥ ౪౪౭॥

అత ఏవ పవిత్రం స్యాచ్ఛుద్ధిహేతుత్వకారణాత్ ।
ఉపసనేన యుక్తం యత్తేనైపాగ్రేణ చేతసా ॥ ౪౪౮॥

సాక్షాత్కరోతి యోగీశః సమ్యగ్వ్యవహితాదికమ్ ।
అతీతానాగతం తచ్చ యోగశాస్త్రే ప్రపశ్చితమ్ ॥ ౪౪౯॥

ఏకాగ్రమనసా యుక్తా విశ్వామిత్రాదయః ప్రజా ।
బహ్విః సంకల్పమాత్రేణ సృష్టన్తో మహర్షయః ॥ ౪౫౦॥

న్యాస ఇత్యాహుర్మనీషిణో బ్రహ్మణమ్

79.13 /1

యో మోక్షహేతుః సంన్యాస ఇత్యుక్తస్తం మహర్షయః ।
హిరణ్యగర్భమేవాహుః సుధియః స్మృతికారిణః ॥ ౪౫౧॥

సంన్యాసాద్బ్రహ్మణః స్థానమితి హి స్మర్యతే బుధేః ।
తత్ప్రాప్తేరన్తరఙ్గత్వాదస్య తద్రూపతోదితా ॥ ౪౫౨॥

editor: అన్తరఙ్గత్వాదితి ; అన్తరఙ్గసాధనత్వాదిత్యర్థః ।
బ్రహ్మ విశ్వః కతమః స్వయమ్ముఖః ప్రజాపతిః సంవత్సర ఇతి

79.13 /2

స్తోతుం తమేవ సంన్యాసం తత్సమ్ప్రాప్యం ప్రపఞ్చ్యతే ।

editor: తత్ ; హిరణ్యగర్భస్వరూపమిత్యర్థః ।

హిరణ్యగర్భో విశ్వః స్యాత్సమస్తజగదాత్మకః ॥ ౪౫౩॥

అతీవ సుఖరూపశ్చ మాత్రాదిరహితత్వతః ।

స్వయమేవ సనుత్పన్నః ప్రజానాం పరిపాలకః ॥ ౪౫౪॥

కాలాత్మా చేతిశబ్దస్తు ప్రదర్శనపరః స్మృతః ।

ఇత్యాదిసర్వరూపత్వమున్నేయమితి మన్యతామ్ ॥ ౪౫౫॥

సంవత్సరోఽసావాదిత్యో య ఏష ఆదిత్యే పురుషః

స పరమేష్ఠీ బ్రహ్మాత్మా

79.14

సంవత్సరస్య మాహాత్మ్యం సూత్రాఙ్గస్య ప్రదర్శ్యతే ।

భూస్తస్య ప్రకృష్ట న్యాసస్య స్తుతయోఽధున ॥ ౪౫౬॥

editor: సూత్రేతి ; హిరణ్యగర్భావయవస్త్వేత్యర్థః ।

యోఽయం సంవత్సరః కాలః సోఽసావాదిత్య ఏవ హి ।

ఆదిత్యగమనావృత్త్యా తస్య సమ్ప్రాదితత్వతః ॥ ౪౫౭॥

ఆదిత్యమణ్డలే యోఽయం పురుషో వర్షతే స చ ।

హిరణ్యగర్భరూపః స్యాన్మణ్డలద్వారతో హ్యయమ్ ॥ ౪౫౮॥

హిరణ్యగర్భః ప్రాప్యః స్యాత్స బ్రహ్మ పరమం భవేత్ ।

తద్దైవ ప్రత్యగాత్మా స్యాదిత్యర్థః పరికీర్తితః ॥ ౪౫౯॥

యాభిరాదిత్యస్తపతి రశ్మిభిస్తాభిః పర్జన్యో వర్షతి

పర్జన్యోనోషధివనస్పతయః ప్రజాయన్త ఓషధివనస్పతిభిరన్నం

భవత్సన్నేన ప్రాణాః ప్రాణైర్బలం బలేన తపస్తపసా శ్రద్ధా

శ్రద్ధయా మేధా మేధయా మనీషా మనీషయా మనో మనసా

శాన్తిః శాన్త్యా చిత్తం చిత్తేన స్మృతిః స్మృత్యా స్మారః

స్మారేణ విజ్ఞానం విజ్ఞానేనాత్మానం వేదయతి తస్మాదన్నం

దదన్సర్వాణ్యేతాని దదాత్సన్నాత్ప్రాణా భవన్తి భూతానాం

ప్రాణైర్మనో మనసశ్చ విజ్ఞానం విజ్ఞానాదానన్దో బ్రహ్మయోనిః

79.15

సంవత్సరం ప్రశస్యైవం సూర్యాదిద్వారతస్తతః ।
 సమస్తవ్యవహారాయ మణ్ణలద్వారతో రవేః ॥ ౪౬౦॥
 హేతుత్వేన స ఏవాయం హాయనోఽత్ర ప్రశస్యతే ।
 editor: స ఏవాయం సంవత్సరః ఆదిత్యమణ్ణలద్వారా
 సర్వవ్యవహారహేతుతయా స్తూయత ఇత్యర్థః ।
 యాభిరుష్ణస్యరూపాభిరర్కస్తపతి రశ్మిభిః ॥ ౪౬౧॥
 తాభిర్భూజలమాదాయ మేఘా భూత్వా ప్రవర్షతి ।
 బ్రీహ్యదిరోషధిరేయా పనసాదిర్వనస్పతిః ॥ ౪౬౨॥
 బ్రీహ్యదిభిరభవేదోభిజ్యం ప్రాణాస్తుప్యన్తి భోజ్యతః ।
 ప్రాణైరేహబలం తేన తపః కృచ్ఛాద్దిలక్షణమ్ ॥ ౪౬౩॥
 తపసా శుద్ధచిత్తస్య శ్రద్ధా బ్రహ్మాత్మవేదనే ।
 శ్రద్ధయైకాగ్రచిత్తస్య శక్తిర్గ్రన్థార్థధారణే ॥ ౪౬౪ ।
 మేధయా తత్త్వబుద్ధ్యాఖ్యా మనీషా స్యాన్మనీషయా ।
 మనోనిరన్తరత్వేన మననం జాయతే తతః ॥ ౪౬౫॥
 క్రోధాద్యవసరాభావాచ్ఛన్తిః శాన్త్యా ప్రమానజమ్ ।
 తత్త్వజ్ఞానాభిధం చిత్తం తేన చిత్తేన సర్వదా ॥ ౪౬౬॥
 నిద్రాదివ్యవధానేఽపి లభతే తత్త్వసంస్మృతిమ్ ।
 నిద్రాద్యనన్తరోత్థేన స్మరణేన నిరన్తరమ్ ॥ ౪౬౭॥
 స్మారాఖ్యం లభతే తేన సంతతజ్ఞానమశ్నుతే ।
 editor: తేన ; స్మారపదాభిధేయేన నిరన్తరస్మరణేన విజ్ఞానమేతిత్యర్థః
 విజ్ఞానేన పరాత్మానం సర్వదానుభవత్యయమ్ ॥ ౪౬౮॥
 యస్మాత్ప్రాణాదికద్వారా బ్రహ్మానుభవహేతుతా ।
 అన్నస్యాతో దదధ్యన్నం దదాత్యేతాని సర్వశః ॥ ౪౬౯॥
 సర్వప్రదానరూపత్వమన్నదానస్య సమ్ప్రతి ।
 విస్పష్టయితుముక్తోఽర్థః పునః సంక్షిప్య కీర్త్యతే ॥ ౪౭౦॥
 అన్నాత్ప్రాణా భవన్తితి వాక్యేనేత్యవగమ్యతామ్ ।
 ప్రాణాదియనితజ్ఞానాదానన్తః పర ఏవ సన్ ॥ ౪౭౧॥
 బ్రహ్మ దేవాన్తవేద్యం స్యాదోఽనిః సర్వస్య కారణమ్ ।

యద్వా వేదస్య యోనిః స్యాత్తాద్యగ్రూపః స్వయం భవేత్ || ౪౭౨||

స వా ఏష పురుషః పంచుధా పంచుత్మా యేన సర్వమిదం
 ప్రోతం పృథివీ చాన్తరిక్షం చ ద్యౌశ్చ
 దిశ్శావాన్తరదిశాశ్చ స వై సర్వమిదం జగత్స
 సభూతః స భవ్యం జిజ్ఞాసక్లుప్త ఋతజ్ఞా రయిష్ఠాః
 శ్రద్ధా సత్యో మహస్వాన్తమసోపరిష్ఠాత్
 79.16 /1, internet version says పహస్వాన్ ||

స్తోతుం సంన్యాసమేవోక్తం తత్ప్రాప్తజ్ఞానసంస్తుతిః |
 సంన్యాసపూర్వకం జ్ఞానం సమ్పాదయతి యో నరః || ౪౭౩||

editor: తదితి ; తేన సంన్యాసేన ప్రాప్తం తత్త్వజ్ఞానం యస్య
 తస్య నరస్య స్తుతిః క్రియత ఇత్యర్థః |
 స ఏవ సర్వరూపః సన్ పంచుత్మా పంచుధా భవేత్ |
 పంచువింశతిరూపః స్యాదిత్యర్థః పరికీర్తితః || ౪౭౪||

శబ్దాదిపంచుకం చైవ పృథివ్యాదికపంచుకమ్ |
 జ్ఞానకర్మేన్ద్రియాణాం ద్వై తథా ప్రాణాదిపంచుకమ్ || ౪౭౫||

ఏతావద్వస్తురూపః స్యాద్యద్వా పంచుత్మభిర్యుతః |
 పంచుధా వర్తతే తచ్చ పురాణే పరికీర్తితమ్ || ౪౭౬||

భూతాత్మా చేన్ద్రియాత్మా చ ప్రధానాత్మా తథా భవాన్ |
 ఆత్మా చ పరమాత్మా చ త్వమేకః పంచుధా స్థితః || ౪౭౭||

editor: ఇత్యుక్తమిత్యర్థః |
 యేన బ్రహ్మస్వరూపేణ నరేణ సకలం జగత్ |
 ప్రోతం ప్రకర్షతః స్యాతం సూత్రే మణిగణా ఇవ || ౪౭౮||

పృథివీత్యాదినా సర్వం తదేవ స్ఫుటముచ్యతే |
 వ్యాపీ స ఏవ సకలే వర్తమానమిదం జగత్ || ౪౭౯||

తత్త్వవిద్యాతిరేకేణ తత్త్వదృష్ట్యా జగన్న హి |
 అతీతం చ స ఏవేసం భవ్యం భావి జగచ్చ సః || ౪౮౦||

దృశ్యతే దేహరూపోఽయం జగద్రూపో న హీతి చేత్ |
 జిజ్ఞాసయా విచారేణ సర్వాత్మత్వేన నిశ్చితః || ౪౮౧||

ఋతం ప్రామాణికం జ్ఞానం జాతః సర్వాత్మకస్తతః ।

editor: తతః ; జ్ఞానేనేత్యర్థః ।

పూర్వక్షేప్సపాస్తేషు జిజ్ఞాసాసమయే పునః ॥ ౪౮౨॥

సిద్ధాంతజ్ఞానతో జాతః సర్వాత్మా తత్త్వవిన్నరః ।

రయిర్గురూపదేశాఖ్యం ధనం తత్రైవ తిష్ఠతి ॥ ౪౮౩॥

న తూపదేశశూన్యానాం తత్ క్వచిత్ప్రతిభాసతే ।

ఈదృక్స్వరూపజ్ఞానస్య శ్రద్ధాలభ్యత్వతః పుమాన్ ॥ ౪౮౪॥

శ్రద్ధైవ సత్యబ్రహ్మాత్మా స్వప్రకాశోఽత ఏవ సః ।

అజ్ఞానేన వియుక్తత్వాత్తదుపర్యపి వర్తతే ॥ ౪౮౫॥

జ్ఞాత్వా తమేవం మనసా హృదా చ భూయో న మృత్యుముపయాహి
విద్వాన్

79.16 /2

న్యాసపూర్వజ్ఞానవస్తం శ్రుత్వాహ జ్ఞానసత్ఫలమ్ ।

ఆరుణే త్వం తమాత్మానం మనసా హృదయాత్మనా ॥ ౪౮౬॥

హృదా నియమితత్వేన హృదేతి పరికీర్త్యతే ।

editor: హృదా ; హృత్పద్మేనేత్యర్థః ।

ఏవముక్తప్రకారేణ సంన్యాసోత్తమహేతుతః ॥ ౪౮౭॥

జ్ఞాత్వా విద్యాజ్ఞానయుక్తః పునర్మృత్యుం న చాప్సుహి ।

వర్తమానశరీరే చ జ్ఞానినః పరితే సతి ॥ ౪౮౮॥

జన్మాభావాత్సన్మృత్యుర్నాస్తీత్యర్థః ప్రకీర్తితః ।

తస్మాన్న్యాసమేషాం తపసామతిరిక్తమాహుః

79.16 /3

బహు ప్రశస్తం సంన్యాసముపసంహరతేఽధునా ॥ ౪౮౯॥

న్యాసో యతోఽన్తరంగం స్యాత్సాధనం తత్త్వవేదనే ।

తస్మాత్సత్వాదితపసాం న్యాసం సన్తోఽధికం జగుః ॥ ౪౯౦॥

వసురణోఽవిభూరసి ప్రాణే త్వమసి సన్ధాతా బ్రహ్మాన్ త్వమసి

విశ్వస్పృత్రేజోదాస్తవమస్యగ్నైరసి వరోఽదాస్తవమసి సూర్యస్య

ద్యుమ్నోదాస్తవమసి చన్ద్రమస ఉపయామగృహీతోఽసి బ్రహ్మణే త్వా

మహాసే

79.17

న్యాసోర్ధ్వం ప్రణవేనాత్మసమాధిరో విధీయతే ।
 తస్మిన్ విఘ్ననివృత్త్యర్థం ప్రాహస్త్రయామిసంస్తుతిమ్ ॥ ౪౯౧॥

editor: ఆత్మేతి ; ఆత్మని సమాధిరిత్యర్థః ।

అనుగ్రహాయ మే బ్రహ్మన్నస్త్రయామిచ్ఛగత్వతే ।
 వస్తుతత్త్వేపదేష్టాసి వసురణ్యో విభూరసి ॥ ౪౯౨॥

వివిధం జాయమానోఽసి విరాడాదికరూపతః ।
 ప్రాణే వాయ్వాత్మకే జీవే త్వం సంయోజయితాసి చ ॥ ౪౯౩॥

విశ్వస్పృక్వకలవ్యాపీ త్వమస్యగ్నైః ప్రకాశదః ।
 ద్యులోకవర్తినూర్యస్య వర్చేదాస్త్యం ప్రకాశదః ॥ ౪౯౪॥

తథా చన్యమసోఽసి త్వం ప్రకాశద్రవిణప్రదః ।

editor: ప్రకాశేతి ; ప్రకాశరూపధనప్రద ఇత్యర్థః ।

ఉపయామగృహీతోఽసి సోమః సన్యాగభూమిషు ॥ ౪౯౫ ॥

పృథ్వీ వా ఉపయామోఽయం శ్రుతిసంకీర్తితత్వతః ।

గృహీతః సోమరూపః సన్మృద్ధారుమయపాత్రతః ॥ ౪౯౬॥

editor: శ్రుతీతి ; - ఉపయామగృహీతోఽసీత్యాహేయం వా ఉపయామః

(త్రైత్విరీయసంహితా ౬-౫-౮) ఇత్యుక్త ఇత్యర్థః । తమేవ స్పష్టయతి

త్వామేవం సర్వకర్తారం మహాసే బ్రహ్మణే భయే ।
 బ్రహ్మభివ్యక్తయే దేవం సంనేవే పరమేశ్వరమ్ ॥ ౪౯౭॥

ఓమిత్యాత్మానం యుజ్జీత

79.18 /1

ఈశస్తుత్యా గతాఘస్య సమాధిస్తు విధీయతే ।
 త్రిమాత్రం కీర్తయంస్తారం సర్వవేదాన్తనిశ్చితమ్ ॥ ౪౯౮॥

సమాదధ్యాత్పరాత్మానం స్వరూపత్వేన చేతసి ।

editor: అన్తర్యామిస్తుత్యా పరిహృతవిఘ్నస్య సంన్యాసిన ఇత్యర్థః ।

నిశ్చితం ; పరమాత్మానమిత్యన్వయః ।

ఏతద్వై మహోపనిషదం దేవానాం గుహ్యం

79.18 /2

సమాధిసాధనం తారం సంస్తౌతి సకలోత్తమమ్ || ౪౯౯ ||

తారస్వరూపమేవేదం మహోపనిషదుచ్యతే |

యస్యోపనిషదో వన్ద్యో భవంతి ప్రతిపాదికాః || ౫౦౦ ||

మహోపనిషదేతత్స్యాత్సర్వే వేదా ఇతి శ్రుతేః |

దేవానాం వాసవదీనాం గుహ్యం గోప్యమిదం భవేత్ || ౫౦౧ ||

శమాదివర్జితో యః స్యాత్తస్మై నోపదిశంతి తే |

య ఏవం వేద బ్రహ్మణో మహిమానమాప్నోతి తస్మాద్ బ్రహ్మణో

మహిమానమ్

79.18 /3

ఏతత్సమాధిజన్యస్య జ్ఞానస్య ఫలముచ్యతే || ౫౦౨ ||

సన్యాసానన్తరం యస్తు ప్రణవేన పరాత్మనః |

సమాధిమాచరన్నేవం మహావాక్యోక్తరీతితః || ౫౦౩ ||

బ్రహ్మతత్త్వం విజానాతి సోఽపరిచ్ఛన్నవస్తునః |

మహిమానమవాప్నోతి తత్త్వవిజ్ఞానతో హ్యాయమ్ || ౫౦౪ ||

జీవత్సభ్రమనాశేన బ్రహ్మతావిర్భవే సతి |

జీవన్ముక్తో భవేద్విద్వానిత్యస్యార్థః ప్రకీర్తితః || ౫౦౫ ||

ప్రారబ్ధస్య క్షయే భోగాచ్ఛరీరే పతితే సతి |

తస్మాజ్ఞానాదవిద్యాయా లేశేనాపి వివర్జితమ్ || ౫౦౬ ||

ముఖ్యం యద్బ్రహ్మ తస్యైవ మహిమానం సమశ్చుతే |

విదేహముక్తో భవతీత్యస్యార్థః పరికీర్తితః || ౫౦౭ ||

ఇత్యుపనిషత్ ||

సన్యాసపూర్వకాం విద్యాముపసంహారతేఽధునా |

ఇత్యేవం కథితా విద్యా భవత్యుపనిషన్మతా || ౫౦౮ ||

రహస్యవిద్యా భవతీత్యేవమర్థః ప్రకీర్తితః |

ఇతి త్రిషష్టితమోఽనువాకః

జ్ఞానాన్తరంగిహేతుత్వాన్నాస్యైవోక్తరీతితః || ౫౦౯ ||

స ఏవ యుక్తో జిజ్ఞాసోర్న తు కర్మేతి కీర్తితమ్ ।
తస్మి సాక్షాత్కృతో కర్మ క్రియతామితి శక్యతే ॥ ౫౦౦॥

తచ్చజ్ఞాపరిహారాయ యాగురూపత్వముచ్యతే ।
తాకికవ్యవహారాణాం సర్వేషాం తత్త్వవేదినః ॥ ౫౦౧॥

యాగాధికారశక్యాస్తి న హి యాగస్య విద్యతే ।
అతోఽగ్నిమానువాకస్య పూర్వభోగేణ యోగినః ॥ ౫౦౨॥

యాగద్రవ్యస్తయాజ్ఞాని పఠ్యన్తే సకలాన్యపి ।
తస్యైవం విదుషో యజ్ఞస్యాత్మా యజమానః శ్రద్ధా పత్ని
శరీరమిధమురో వేదిర్దోమాని బర్హిర్వేదః శిఖా హృదయం యూపః
కామ ఆజ్యం మన్యుః పశుస్తపోః ఆగ్నిర్దమః శమయితా దానం
దక్షిణా వాగ్ధోతా ప్రాణ ఉద్ధాతా చక్షురధ్వర్యుర్మనో బ్రహ్మ
శ్రోత్రమగ్నిత్

80.1 /1

తస్య సంన్యాసినో బ్రహ్మ సాక్షాత్కృతవతః సతః ॥ ౫౦౩॥

జీవన్ముక్తస్య యో యజ్ఞస్తస్యాత్మా సాక్షిలక్షణః ।
స ఏవ యజమానః స్వాత్తత్స్వామిత్యేవ హేతునా ॥ ౫౦౪॥

శ్రద్ధాఖ్యా చిత్తవృత్తిర్యా సా పత్నీత్యాది యోజ్యతామ్ ।
యో దమాఖ్యః శమయితా సర్వాశోపశమావహః ॥ ౫౦౫॥

చిత్తవృత్తివిశేషోఽస్తి స భవేదత్ర దక్షినా ।
editor: సర్వేతి ; సర్వేన్ద్రియోపశమకారీత్యర్థః ।
హోత్రాదికస్వరూపత్వం వాగాదీనాం విచిన్త్యతామ్ ॥ ౫౦౬॥

యావద్ధ్యయతే సా దీక్షా యదశ్నాతి
తద్ధవిర్యత్పిబతి తదస్య సోమపానం యద్రమతే తదుపసదో
యత్సంకృత్యుపవిశత్సుత్తిష్ఠతే చ స ప్రవర్గ్యో యన్ముఖం
తదాహవనీయో యా వ్యాహృతిరహుతిర్యదస్య విజ్ఞాన తజ్జహోతి
యత్సాయం ప్రాతరత్తి తత్సమిధం యత్ప్రాతర్మధ్యన్దినౌ సాయం
చ తాని సవనాని

80.1 /2

జ్యోతిష్టోమాజ్ఞభూతా యా క్రియా తద్ద్రూపతోచ్యతే ।

యోగినో వ్యవహారస్య త్వనువాకాన్యభాగతః ॥ ౫౧౭ ॥

editor: ద్వితీయభాగమవతారయతి—జ్యోతిష్టోమేతి ।

అన్యేతి ; ద్వితీయభోగేనత్విత్సర్థః ।

భోజనాకరణేనైవ యావత్కుర్ధారేఽమునా ।

సా దీక్షాసంజ్ఞసంస్కారో ధృతిరిత్యవగమ్యతామ్ ॥ ౫౧౮ ॥

హవిరాదికరూపత్వం భోజనాదేర్విబుధ్యతామ్ ।

యే అహోరాత్రే తే దర్శపూర్ణమాసౌ

యేఽర్థమాసాశ్చ మాసాశ్చ తే చాతుర్మాస్యాని య ఋతవస్తే

పశుబన్ధా యే సంవత్సరాశ్చ పరివత్సరాశ్చ తేఽహర్గణాః

సర్వవేదసం వా ఏతత్సత్రం యన్మరణం తదవభృథః

80.1 /3

అథో తృతీయభోగేన జీవన్ముక్తస్య యోగినః ॥ ౫౧౯ ॥

తత్తత్కాలవిశేషేణ తత్తద్యాగాత్మతోచ్యతే ।

editor: తృతీయభాగమవతారయతి—అథో ఇతి ।

అత్ర సంవత్సరాశ్చేతి శ్రూయమాణం చయోగతః ॥ ౫౨౦ ॥

సంవత్సరాశ్చేత్యేతాభ్యాం చకారాభ్యాం శ్రుతావిహా ।

స్యాదిదావత్సరాదీనాం త్రయాణాం చ సముచ్చయః ॥ ౫౨౧ ॥

ప్రభవాదిషు చైకైకం పఞ్చకం యుగశబ్దితమ్ ।

సంవత్సరాదిసంజ్ఞేయం క్రమాత్తస్మిన్మన్యగే భవేత్ ॥ ౫౨౨ ॥

editor: తదుక్తం కాలనిర్ణయే—

-చాన్ద్రాణాం బ్రభవాదీనాం పఞ్చకే పఞ్చకే యుగే ।

సమ্পదీదాన్విదిత్యేతచ్ఛబ్దపూర్వాస్తు వత్సరాః ॥

- ఇతి ।

యే ద్విరాత్రాతిరాత్రాద్యాస్త ఏవాహర్గణా మతాః ।

సర్వస్వదక్షిణాకం స్యాత్సర్వవేదసశబ్దితమ్ ॥ ౫౨౩ ॥

అహోరాత్రాదికాలేన సమస్తేనోపలక్షితమ్ ।

యదాయుర్యోగినస్తస్మాదత్రైతచ్ఛబ్దకీర్తితమ్ ॥ ౫౨౪ ॥

ఆయుస్తద్దక్షిణోపేతం సత్రమిత్యర్థ ఈరితః ।

ఏతద్వై జరామర్యమగ్నిహోత్ర[ః] సత్రం య ఏవం విద్వానుదగయనే

ప్రమీయతే

దేవానామేవ మహిమానం గత్వాదిత్యస్య సాయుజ్యం గచ్ఛత్యథ యో
దక్షిణే ప్రమీయతే పితృణామేవ మహిమానం గత్వా చన్ద్రమసః
సాయుజ్యం గచ్ఛత్యేతౌ వై సూర్యాచన్ద్రమసోర్మహిమానౌ బ్రాహ్మణో
విద్వానభిజయతి తస్మాద్ బ్రహ్మణో మహిమానమిత్యుపనిషత్

80.1 /3

చతుర్థభాగేనైతస్య సర్వయజ్ఞాత్మకం మునిమ్ || ౫౨౫||

ఉపాసీనస్య మర్తస్య క్రమముక్తిరుదీర్యతే |

editor: అనువాకాన్త్యభాగమవతారయతి—చతుర్థతి |

యోగీశ్వరస్య చరితం యజ్జరామరణావధి || ౫౨౬||

తద్వేదోక్తోఽగ్నిహోత్రాదిసత్రాన్తాఖిలకర్మ హి |

ఇత్యుపాసనశీలః సన్ మృతః స్యాదుత్తరాయణే || ౫౨౭||

స దేవాతానామైశ్వర్యం సమ్రూప్య తదనన్తరమ్ |

భావనాతారతమ్యేన రవేస్తాదాత్మ్యమశ్నుతే || ౫౨౮||

అథోపాసనశీలో యో మ్రియతే దక్షిణాయనే |

సోఽగ్నిష్యాత్తాదికైశ్వర్యం ప్రాప్యైతీన్ద్రసరూపతామ్ || ౫౨౯||

editor: ఏతీతి ; ఇన్ద్రసాయుజ్యమేతీత్యర్థః |

మహిమానావనుభవన్నేతావాదిత్యసోమయోః |

విద్వాన్హిరణ్యగర్భం చ తల్లోకస్థోపదేశతహ్ || ౫౩౦||

editor: తల్లోకస్థేతి ; తల్లోకవాసినాభుపదేశత ఇత్యర్థః |

తత్సాక్షాత్కృతిరూపం చ జయం ప్రాప్నోత్యయం ద్విజః |

editor: తదితి ; హిరణ్యగర్భసాక్షాత్కారరూపమిత్యర్థః |

తత్సాక్షాత్కారతో విప్రస్తల్లోకస్థవపుఃక్షయాత్ || ౫౩౧||

తల్లోకం ప్రాప్య తత్రాస్య మహిమానం సమశ్నుతే |

editor: శరీరపాతాదూర్ధ్వమితి శేషః | తల్లోకమ్ ;

హిరణ్యగర్భలోకమిత్యర్థః |

అస్య ; హిరణ్యగర్భవైశ్వర్యమ్ |

తల్లోత్పన్నాత్పరేశస్య సాక్షాత్కారాత్స చ ద్విజః || ౫౩౨||

తల్లోకనాశాదూర్ధ్వం యత్సత్యజ్ఞానాదిలక్షణమ్ |

బ్రహ్మ తస్య మహత్వాఖ్యం మహిమానం సమశ్చుతే || ౫౩౩||

ఇతిత్యనేన విద్యాయాస్తద్గ్రంథస్యోపసంహృతిహ్ |

editor: తద్గ్రంథస్యేతి ; తద్ప్రతిపాదకగ్రంథస్యేత్యర్థః |

తైత్తిరీయేఽస్తి పుంవిధా తస్యైవమితి వాక్యతః || ౫౩౪||

పురుషో వేతి వాక్యేన శాఖాయాం తాణీనామపి |

భేదకస్యోపలమ్భేన స్వవోభిన్నైవ యుజ్యతే || ౫౩౫||

పుంయుజ్జయోస్తాణీనాం హి సామానాధికరణ్యగీః |

న తథా తైత్తిరీయే స్యాత్తత్ర షష్ఠ్యోః శ్రుతత్వతః || ౫౩౬||

సామానాధికరణ్యే చ షష్ఠ్యోర్వాహతిరేవ హి |

విదుషో యజమానత్వం యజ్ఞత్వం హి విరుధ్యతే || ౫౩౭||

editor: విదుషో యో యజ్ఞస్తస్య యజ్ఞస్యాత్మేతి వ్యధికరణే షష్ఠ్యాః |

అన్యథా

విద్వానేవ యజ్ఞః ; స ఏవ యజమాన ఇతి వ్యాహతిః స్యాత్ |

తాణీశాఖాయాం

తు - పురుషో వా వ యజ్ఞః - ఇతి సామానాధికరణ్యమ్ |

అతో భేదకోపలమ్భద్భేద ఇత్యర్థః |

యదాత్మజయమానాది శ్రుతం తత్తాణీనాం న హి

ఆయుషస్త్రివిధస్యాపి సవనత్రయరూపతా || ౫౩౮||

ఇత్యాది తాణీనాం యత్తు న హి తత్తైత్తిరీయకే |

మరణావభృథత్వాది కించిత్సామ్యప్రబాధనాత్ || ౫౩౯||

విద్యయోర్భేద ఏవతో న్యాయో నైవ త్వభిన్నతా |

కించ నోపసనసమిదం తైత్తిరీయే ప్రకీర్తితమ్ || ౫౪౦||

కిం తర్హి బ్రహ్మవిద్యాయాః ప్రశంసా పరికీర్త్యతే |

తస్మాద్విద్యైక్యశక్త్యా నావకాశోఽస్తి కశ్చన || ౫౪౧||

క్రమముక్తిఫలం త్వస్మిన్ననువాకే ప్రకీర్తితమ్ |

తత్త్వజ్ఞనేవాసంభూతమిత్యశేషం చ మజ్గలమ్ || ౫౪౨||

ఇతి చతుఃషష్ఠితమోఽనువాకః

విద్యారణ్యముక్తిప్రోక్తబృహదావ్యాఖ్యానుసారతః |

పురుషోత్తమతీర్థేన గ్రన్థవిస్తరభీతితః ॥ ౫౪౩॥

యాజ్ఞిక్యాం కతిచిన్మన్త్రా వ్యాఖ్యాతాః పద్యరూపతః ।
యథోపయోగమేవాత్ర సంగ్రహేణ యథామపి ॥ ౫౪౪॥

విద్యారణ్యైః సమస్తేయం వ్యాఖ్యాతా యాజ్ఞికీ శుభా ।
ఆరభ్య రుద్రగాయత్రీం ద్రావిడః పాఠ ఆదృతః ।
తతః పూర్వం తు తైః సర్వై తత్తత్పాఠాః సమాదృతాః ॥ ౫౪౫॥

ఇతి శ్రీమత్పురమహాంసపరివ్రాజకాచార్యశ్రీశివరామానందతీర్థశిష్య
శ్రీపురుషోత్తమానందతీర్థవిరచితం యాజ్ఞిక్యపనిషద్వివరణం సమాప్తమ్ ।

Note

Read యస్మాత్ in the shloka following verse 195

Read ఇతి ... అనువాకః for ఇతి ... అధ్యాయః around
verses 337 till 351

Add ఇత్యష్టాచత్వారింశోఽనువాకః just after verse 366

Encoded and proofread by Wim en Esther wkl-evdk at knoware.nl

Yajniki Upanishad encoded by Sunder Hattangadi
as Mahanarayana Upanishad.

According to Sw. Vimalananda, who has translated the Mahanarayana
Upanishad (Ramakrishna Math publ.), it is also known as
Yajniki Upanishad on the ground that Yajnatma Narayana is
considered to be the seer of this part of the Veda
(Krishna Yajurveda). This upanishad forms the tenth (last)
prapathakas (Sayana's term), or prasna (Bhattabhaskara's term) of the
Taittiriya Aranyaka. It is also called 'khila' (supplementary) as it
deals with many rituals in daily use. There is a 'dravidapatha' and
'andhrapatha' with 64 and 80 chapters resp.!

The text is not the same in many recensions of the upanishads.

'The yAj nikyupaniShad with a commentary in the form of kArikas by
shrIpuruShottamAnandatIrtha is based
on a single manuscript found in the Adyar Library.

The yAj nikyupaniShad is also known as nArAyaNopaniShad. There is the

mahAnArAyaNopaniShad belonging to the atharvaveda. edited by Col. Jacob, which has been utilised by Bloomfield in preparing his Vedic Concordance. The latter is only another version of this yAj nikyupaniShad.

The taittirIyayajurveda is divided into the sa.nhitA and the brAhmaNa portions. The brAhmaNa has the three prapATHakas for the main brAhmaNa portion, and then the AraNyaka portion. SAyana divides the AraNyaka into ten prapATHakas, and the three prapATHakas, 7 to 9 form what is well known as the taittirIyopaniShad. The next one is accepted as a khila (supplement) and that is the yAj nikyupaniShad. BhaTTabhAskara takes the whole of the TaittirIyopaniShad as a single prashna, and there is also a slight difference in him from the arrangement of the prashnas found in sAyaNa. Otherwise the texts are the same.'

Yajnikyupanishad Vivarana, commentary
pdf was typeset on December 17, 2022

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

